

M N E M O S I N A

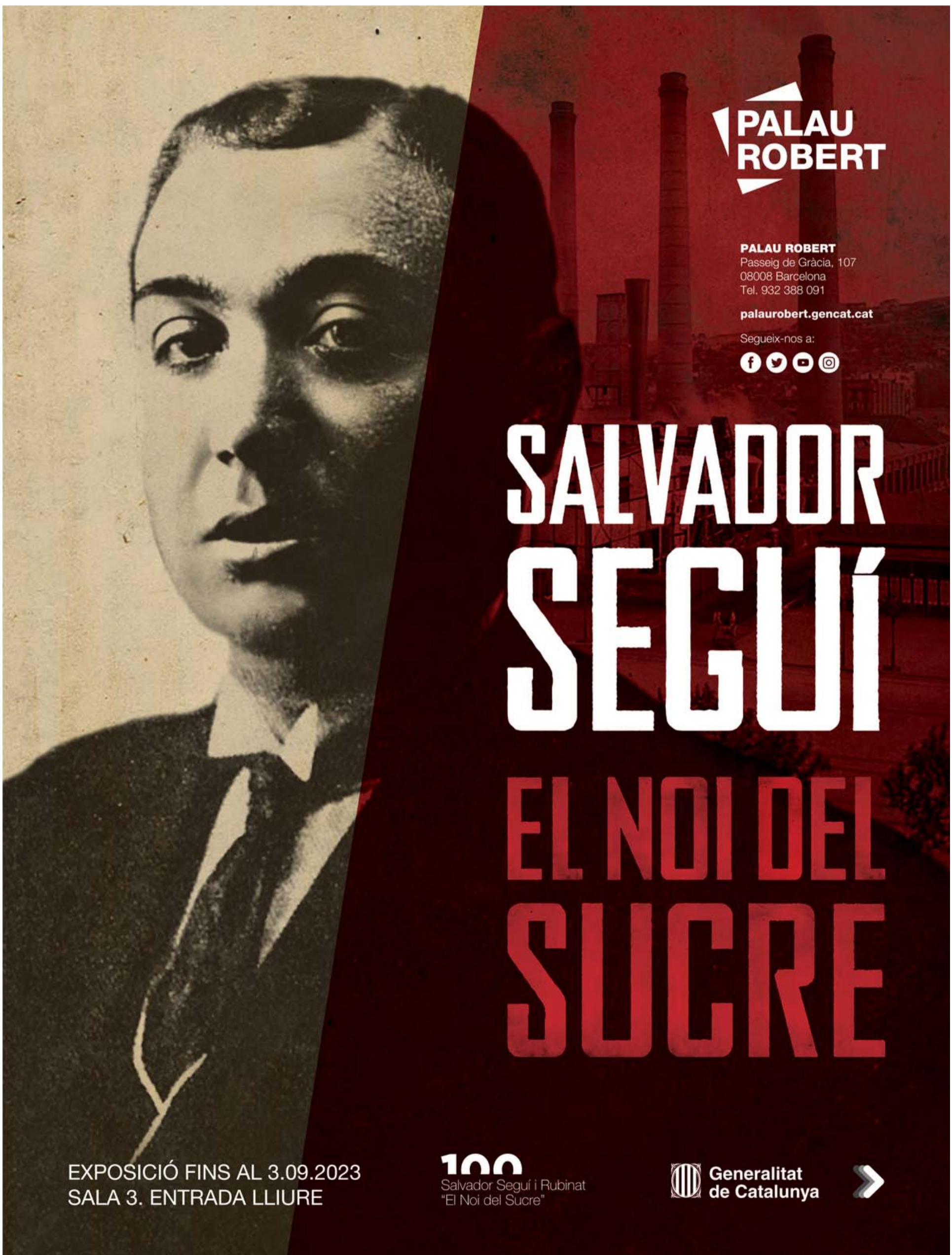
Recull nacional i internacional de notícies, opinions i programes sobre memòria col·lectiva

Nº 322

05.05.2023

INFORMACIONS

**PALAU
ROBERT**

PALAU ROBERT
Passeig de Gràcia, 107
08008 Barcelona
Tel. 932 388 091

palaurobert.gencat.cat

Segueix-nos a:

SALVADOR SEGUÍ

EL NOI DEL SUCRE

EXPOSICIÓ FINS AL 3.09.2023
SALA 3. ENTRADA LLIURE

100
Salvador Seguí i Rubinat
"El Noi del Sucre"

 **Generalitat
de Catalunya**

1 Mayo, 2023

POLÍTICA

Maragall i Rubalcaba van tancar l'any 2006 un acord per treure la policia de Via Laietana

Jordi Panyella
 BARCELONA

L'edifici de Via Laietana, 43, hauria deixat de tenir els usos de seguretat que encara manté com a seu de la prefectura superior de la policia espanyola a Catalunya si l'any 2006 hagués prosperat un pacte polític entre els aleshores president de la Generalitat, Pasqual Maragall, i ministre de l'Interior, Alfredo Pérez Rubalcaba.

El pacte, que mai es va arribar a escriure, es va concretar al despatx presidencial del Palau de la Generalitat el dia 14 de setembre del 2006, després de la celebració de la reunió de la Junta de Seguretat, segons ha explicat a El Punt Avui la que en aquells temps era consellera d'Interior, Montserrat Tura, testimoni de la trobada.

La pedra angular de l'acord polític que permetia que hi hagués un "reconeixement" de l'edifici de Via Laietana, 43, com es

L'edifici de Via Laietana, 43, seu de la prefectura superior de la policia espanyola, ahir al matí ■ JPF

va designar aleshores el que avui es diu una resignificació, era el projecte de convertir la comissaria de la Verneda en un macrocomplex policial. "Era el moment del repliegament policial, així se'n de-

ia", recorda Montserrat Tura.

Les forces de seguretat de l'Estat deixaven pas als Mossos però es construïa el gran complex de la Verneda i es feien millores rellenvants a la comandància

de la Guàrdia Civil de la travessera de Gràcia.

Un tercer actor, que s'havia de sumar a la Generalitat i l'Estat, estava implicat en l'operació que havia de permetre alliberar la Via Laietana. Era

l'Ajuntament de Barcelona, a qui es demanava que renunciés a part del sòl edificable destinat a equipaments d'un solar també a la Verneda perquè allí es pogués fer la nova prefectura, que estaria situada al

costat del gran complex policial.

L'acord per desocupar l'edifici emblemàtic de Via Laietana es resolí al màxim nivell i per això el van tancar Maragall i Rubalcaba. Montserrat Tura recorda que, en la reunió al Palau de la Generalitat, el ministre va posar una condició per acceptar l'operació. "Si aneu a fer qualsevol cosa de reconeixement de l'edifici, una part cal que estigui dedicada a la qüestió del terrorisme", va dir el ministre. La conversa entre els dos mandataris es va tancar acordant que, un cop la policia hagués marxat de Via Laietana, 43, a l'edifici es parlaria de "totes les violències polítiques".

L'acord es va frenar amb el relleu de Margall al front de la Generalitat. Gairebé 17 anys després d'aquell pacte fallit, Montserrat Tura sosté que "aquell hauria pogut ser un magnífic acord". El gran complex policial de la Verneda el va acabar inaugurant el 2013 Jorge Fernández Díaz, en el càrrec de ministre de l'Interior del PP, que en comptes de tancar Via Laietana va potenciar la funció de la prefectura. ■

CABARET
 VOLTAIRE

Plàcid Garcia-Planas

El jugador del Barça que va morir a l'Holocaust

Aquest és un matx jugat al camp de la tristor. La història d'una jove promesa del futbol que una tarda de tardor, vestint la samarreta blaugrana, va fer un gol brillant al Girona. Un noi hongarès a qui, a partir d'aquell gol, tot li va sortir malament.

Es deia György Silberstein, però els seus pares –Europa, bruta d'antisemitisme, caminava cap a la foscor– van canviar-li el cognom jueu per un altre d'hongarès: Szeder, nom amb què va jugar en el seu breu pas pel Barça.

Tenia 20 anys. Era el 21 d'octubre del 1934 i jugava el seu primer partit oficial amb els culers: el Campionat de Catalunya, que donava accés a la Copa d'Espanya. El Girona rebia el Barça al desaparegut estadi de Vista Alegre, i les grades estaven a rebentar.

Szeder jugava d'extrem esquerre en substitució de Cabanes, que patia una lesió al turmell, i en aquell primer matx va fer un dels dos gols marcats pel Barça. Que el seu xut va ser fantàstic ho va reconèixer el mateix porter del Girona, Iborra. Però només va ser un miratge. "Llàstima dels dos gols que m'han fet –va declarar Iborra–. Aquest tal Szeder és un individu des-

concertant. Qualsevol diria veient-lo jugar que no sap què és una pilota. Però es desmarca i ha aconseguit un gol brillant".

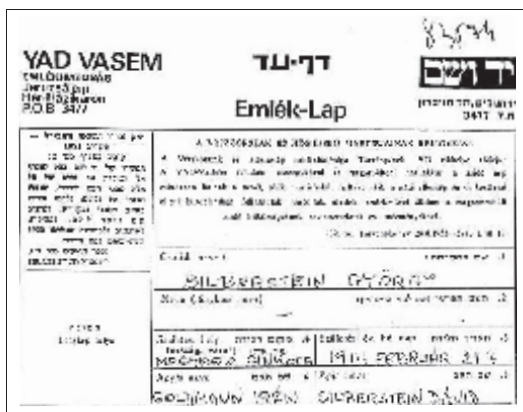
De poc li va servir aquell magnífic gol. "Francament dolent", va qualificar *El Mundo Deportivo* el seu joc. "Com a adquisició és tota una adquisició", rematava amb ironia sobre el fitxatge. "Molt gris", va ratificar *La Vanguardia*.

Szeder venia del Soroksár SC, un club modest del sud de Budapest que –sorprenent a tothom– acabava de guanyar la Copa d'Hongria: ell havia marcat un gol a la final. Entrar al Barça no era sortir del tot d'Hongria: l'entrenador –Plattkó– i un pivot defensiu,

Dilluns farà 78 anys que els nazis van assassinar el futbolista jueu György Silberstein. Cap Stolperstein –pedra en memòria de les víctimes del nazisme– el recorda a Budapest. Lluny del soroll, el Barça preveu col·locar-ne una al Camp Nou

Berkessy, eren hongaresos.

Va firmar el contracte a les oficines culers del carrer Consell de Cent 331 –destruïdes quatre anys després per les bombes feixistes–, i el seu somni va començar a torçar-se quan la Federació Hongaresa va reclamar que tornés per no haver tramitat la seva baixa federativa. Per evitar problemes legals, el Barça li feia jugar amistosos envoltat de suplents. "Nois joves el joc dels quals no podia lligar amb el meu", es va queixar ell.

Del Barça a l'abisme

Imatge de Szeder al Futbol Club Barcelo-

na el 1934 i la seva fitxa de víctima de l'Holocaust al memorial de Yad Vashem

colà a tornar a modestos equips hongaresos, amb una frustrada prova al FC Antibes. Va ser un *loser*, però, sense els seus perdedors, el Barça no seria el que és. Va aconseguir jugar fins al 1942, quan Europa ja s'havia engegat un tret.

En el seu únic partit oficial a l'equip barcelonista, Szeder també va jugar amb Zabalo, mític defensa blaugrana. Impossible imaginar, mentre compartien aquella tarda la pilota, que els dos també acabarien compartint el dolor

del partit més negre d'Europa. El 1940 Zabalo –de nacionalitat britànica per haver nascut a South Shields– va ser detingut pels nazis a l'hotel parisenc de La Paix i tancat en un camp de concentració al nord de França. I Szeder va ser assassinat al final de l'Holocaust.

La història de Szeder, encara per escriure, la va treure a la llum el 2017 un breu però revelador article de *Cuadernos de Fútbol* de Cihéfe firmat per Fernando Arrechea, Jordi Mas, José Alberto Salas i Eugenio Scheinherr.

Tres anys després, el periodista Toni Padilla va aportar-ne noves dades en un altre excel·lent article, i allà va quedar aparcada la seva memòria.

Szeder, deportat, va ser assassinat pels nazis l'1 de maig del 1945 –el dia després que Hitler se suïcidés–, i no està clar si va ser a Międzyzchód, Polònia, o el va matar una mina quan, exhaust, trencat, tornava a casa travessant Àustria.

El seu nom està inscrit a Yad Vashem, el memorial de l'Holocaust de Jerusalem, així com el de gairebé tota la seva família. També hi ha inscrit el nom d'Ernö Goldmann, el seu primer entrenador de futbol, el del barri, l'home que li va fer estimar l'esport que el portaria a jugar un partit oficial amb el Futbol Club Barcelona. Encara que només fos per un dia.

Cap Stolperstein, les pedres en memòria de les víctimes del nazisme, el recorda al seu carrer de Budapest. Lluny del soroll, el Barça es va marcar fa mesos l'objectiu de col·locar-ne una al Camp Nou.

"Confesso que és molt rara la nit que no somio amb gols espectaculars, bonics i meus", escriu Jorge Valdano a *Sueños de fútbol*. I del breu somni del jueu hongarès ens queda aquell instant espectacular, bonic i seu: el xut que va fer al minut 29 de la segona part en un matx del Campionat de Catalunya.

Aquell brillant gol que, lluint la samarreta blaugrana, va marcar una tarda de tardor a Girona.

L'eternitat és exactament això.

30 Abril, 2023

Una exposición recoge pinturas, objetos y textos que reflejan lo peor y lo mejor del país: de la Inquisición a la Transición

Las patentes españolas del horror y la resistencia

NATALIA JUNQUERA, Madrid
Un garrote vil, un látigo para esclavos, un cuadro donde se muestra un quemadero humano de la Inquisición, imágenes de los bombardeos sobre población civil, el listado de desaparecidos de un pueblo hecho a mano por uno de sus vecinos, fotografías de la matanza de Paracuellos, una reproducción del coche del atentado en el que murió Carrero Blanco... Todo forma parte de la exposición *El tragaluz democrático: Políticas de vida y muerte en el Estado español*, que recorre por 13 salas del centro de arte La Arquería, en Madrid, la historia del país contada como una larga pugna entre represión y avances democráticos; entre la imposición de ideas y la reivindicación de derechos.

La muestra, abierta hasta el 23 de julio, se titula *El Tragaluz* en honor a la obra de teatro de Antonio Buero Vallejo. El dramaturgo, encarcelado por el bando franquista —llegó a estar condenado a muerte— e hijo de un militar asesinado por el ejército republicano, la estrenó en 1967, y en ella propone un viaje de ciencia-ficción entre la posguerra y el futuro, el siglo XXV. "Su propia biografía", explica el comisario de la exposición, Germán Labrador, "cuestiona la división en dos bandos y la obra sitúa a víctimas y victimarios".

La primera parada del recorrido abarca desde el sexenio democrático (1868-74) hasta la II República (1931-36, inicio de la guerra civil). La réplica de *El aquelarre*, una de las pinturas negras de Goya, cuelga del techo, y otra ilustración recuerda el descubrimiento, en 1869, durante unas obras en Madrid, de un quemadero de la Inquisición. En su discurso en las Cortes Constituyentes de ese mismo año, el diputado José Echegaray, que en 1904 ganaría el Nobel de Literatura, cita ese macabro hallazgo para defender un derecho fundamental: "En el quemadero de la Cruz veréis carbón impregnado de grasa humana, restos de huesos calcinados (...) No ha muchos días, unos chicos con un bastón sacaron de esas capas de cenizas tres objetos que tienen gran elocuencia, que son tres grandes discursos en defensa de la libertad religiosa: un pedazo de hierro oxidado, una costilla humana calcinada casi toda ella, y una trenza de pelo quemada por una de sus extremidades". Echegaray logró solo parte de su propósito: la Constitución de 1869 reconoció la libertad de culto, pero otorgó primacía a la religión católica.

La I República, explica el comisario de la exposición, "asentó las bases de las libertades democráticas", pero duró poco, de febrero de 1873 a diciembre de 1874. "Llegó la Restauración, las guerras coloniales, donde se construyen los cimientos del nacionalismo español contemporáneo, el nacionalcatolicismo de Menéndez Pelayo, que justifica cualquier tipo de violencia para afianzar la identidad católica española". La sala expo-

La última sala de la exposición *El Tragaluz*. En primer plano, la reproducción del coche de Carrero Blanco. / JAIME VILLARUEVA

La réplica del cartel de la corrida a la que asistió Himmler en 1940. / J.V.

ne un garrote vil fabricado por un cerrajerero municipal de Toledo. "Es un invento español, la herramienta industrializa la muerte y se utiliza intensamente en las colonias". Fue allí, cuenta el comisario, donde cuajó el concepto de que todo civil era combatiente. "Las leyes contra vagos y maleantes se diseñan pensando en Filipinas. En el Rif se ensaya lo que va a pasar en la Guerra Civil. Además, España tiene desde ese momento el dudoso honor de ser la primera nación que bombardea con armas químicas a población civil".

La figura de un gigante destaca en una sala. "Corresponde a Pere Mas Roig, *El Pigat*, pariente del expresidente catalán Artur Mas e industrial de la segunda mitad del XIX que levantó su patrimonio con la compraventa de esclavos. El muñeco lo hicieron en su pueblo como homenaje ya bien

avanzada la democracia. Creían que lo merecía", afirma Labrador.

Cuando no tocaba, cuando Italia, Portugal... tenían ya dictaduras fascistas, prosigue el comisario, "toda esa energía civil larvada durante tres generaciones de sometidos estalla, el sistema colapsa y llega la II República". "Pero el Estado", explica el comisario, "es fiel todavía a sus mecanismos de brutalidad, como muestra la matanza de Casas Viejas [22 muertos en un levantamiento campesino en Cádiz en 1933]". En otra vitrina se expone "la esperanza, la ventana a la utopía de esa época, cuando la felicidad se convierte en proyecto político". Es una de sus partes favoritas e incluye el original del discurso que el poeta Federico García Lorca, quien sería asesinado cinco años después, pronuncia al inaugurarse la biblioteca pública de Fuente Vaque-

La muestra incluye un garrote vil, usado intensamente en las colonias

El hallazgo de un quemadero humano sirvió para defender la libertad religiosa

ción civil. "Son imágenes muy duras, insoportables, y se hacen cuando la guerra está ya perdida para explicarle a la opinión pública francesa lo que le va a pasar después". Enfrente, un cuadro de Celso Lagar Arroyo, analiza desde la perspectiva republicana y de forma crítica los fusilamientos de religiosos y de supuestos quintacolumnistas. "No resulta fácil encontrar", añade Labrador, "una pieza equivalente en el otro lado: un pintor franquista criticando en directo la violencia de su bando".

Una réplica del cartel de la corrida de toros en honor al dirigente nazi Heinrich Himmler celebrada en Las Ventas en 1940 hace de transición con la sala dedicada a la posguerra. Lleva el yugo y las flechas de Falange y la esvástica. Al lado, una foto recuerda que durante la guerra esa plaza había sido un huerto para alimentar a la población.

En la muestra también hay una reproducción de la escultura que en Santiago de Compostela homenajea a dos represaliadas conocidas como Las Marías. "Las hermanas Fandiño tenían fama de locas porque paseaban por la ciudad con ropa estrofalearia, bromeando con los estudiantes. Pertenecían a una familia anarquista muy machacada por la represión, lo que las condenó a la pobreza más absoluta, pero en lugar de venirse abajo, construyeron esa especie de máscaras de colores y salían en los años

más duros a desafiar con su dignidad y presencia a los asesinos de su gente. El pueblo las ayudaba en secreto, dándoles comida, arreglando su casa...".

Testigo en Nuremberg

Un *nimot* indultado en los años sesenta, traído desde el museo fallero de Valencia, recuerda otra forma de violencia, el hambre, a la vez que el instinto por salir adelante. La figura representa a un viudo que ha comprado una cabra para alimentar a su hijo, que pelea con la propia cría del animal por su leche. También hablan de la resistencia las imágenes en los campos de concentración nazi tomadas por Francesc Boix, quien llegó a intervenir como testigo en los juicios de Nuremberg, y la vitrina con cartas, dibujos y objetos de presos republicanos empujados en sobrevivir en las hacinadas cárceles del franquismo, entre ellos, el retrato en carboncillo que Buero Vallejo hizo de Miguel Hernández.

La exposición termina con una obra del artista Fernando Sánchez Castillo del coche del atentado de Carrero Blanco, ubicado frente al retrato de Franco que el presidente iba a ver ese día, y un cuadro de Genovés sobre los últimos fusilados, en 1975. "Ese retrato de Franco, del año 1973", destaca Labrador, "ya no lo pinta a él, sino a la época: es la dictadura deshaciéndose". El lienzo muestra a un anciano diminuto, sentado sobre un sillón más grande que él. La luz está a punto de entrar de nuevo.

▶ 2 Mayo, 2023

Nuevos libros reivindican el trabajo de las alumnas de la escuela de diseño, que no han sido reconocidas hasta este siglo

El renacimiento inagotable de las artistas de la Bauhaus

SILVIA HERNANDO, Madrid
Quizá no se sepa que el flexo bajo el que se puede estar leyendo este texto sea un tipo de lámpara que inventó un alumno de la Bauhaus. Y hay menos conocimiento todavía de que ese alumno fue una alumna, Marianne Brandt. Tras la celebración, en 2019, del centenario de la escuela de arte, arquitectura, artesanía y diseño alemana, el público general ha ido ganando conocimiento sobre el papel hasta no hace tanto ignorado que las mujeres desempeñaron en aquel experimento creativo y utópico encajado entre las dos guerras mundiales. Y que no fue pequeño, pues alrededor del 50% del alumnado fue femenino. En torno a aquel aniversario se publicaron reportajes y libros sobre estas artistas, se celebraron exposiciones y se hicieron una película (*Bauhaus*), una serie (*Bauhaus: una nueva era*) y un documental (*The Women of the Bauhaus*, estrenado en España en 2022 en el Festival Dart), entre otras obras. Desde de entonces, el interés por aquellas creadoras olvidadas por la historia hasta este siglo no ha desfallecido y continúa goteando la producción de tributos.

La adición más reciente, la novela *La casa de los hilos rotos* (Destino), de Angélica Morales, recrea desde la ficción la vida de Otti Berger, una artista asesinada en Auschwitz en 1944, que llegó a hacerse cargo del taller de textil de la Bauhaus durante su etapa en Dessau (la escuela nació en 1919 en Weimar, se trasladó en 1925 a Dessau y tuvo su última sede en Berlín antes de que los nazis la clausuraran en 1933). El año pasado, la autora Dakota Hernández publicó el libro ilustrado *Womanhaus* (Bululú), donde compendia la historia de la Bauhaus y las biografías de algunas de aquellas creadoras. La profesora de la Universidad de Sevilla Marisa Vadillo publicó en 2021 el tercero de los libros surgidos de su tesis doctoral en torno a las mujeres de la escuela, *Las alumnas de la Bauhaus* (Berenice) —los otros dos son *Las diseñadoras de la Bauhaus* (Cántico) y *Otra mirada: las fotografías de la Bauhaus*—. Y se sigue reeditando el libro de 2015 de la profesora de la Universidad de Alcalá Josenia Hervás, que también realizó su tesis doctoral sobre estas artistas, *Las mujeres de la Bauhaus* (Via).

Con historias que conjugan imágenes como la pulsión creativa y la liberación de la mujer en un contexto intenso y demoledor como fue el de la primera mitad del siglo XX, parece mentira que la ficción no se haya fijado más en las biografías de aquellas mujeres que contribuyeron a modelar la vanguardia artística mundial. "Es increíble que aún estemos en esa prehistoria", concede Morales, que para su novela tuvo que inventar casi toda la trayectoria vital de Otti Berger, ya que apenas han trascendido datos persona-

Estudiantes del taller textil de la Bauhaus mostraban diplomas humorísticos en 1930, en una imagen del archivo de la escuela.

Otti Berger y Lis Beyer (detrás), en el río Elba en 1927, en una imagen del archivo de la Bauhaus.

les. "Ella fue la primera mujer en Alemania en patentar un textil y llegó a ser famosa fuera de aquel país: recibió encargos de Londres, de Suiza, salía en las revistas y representó a Croacia en la Exposición Universal de París". Siendo mujer y, además, como resalta Morales, "artista, comunista, judía y sorda", que Berger llegara a ser profesora (aunque de manera

extraoficial) en la Bauhaus supone un logro que por sí solo ya merece una novela.

Cuando Vadillo comenzó su tesis doctoral en 2002, suponía que al visitar los archivos de la Bauhaus se encontraría con "tres chicas" a las que estudiar. "Cuál fue mi sorpresa cuando vi que eran casi el 50% de la escuela", recuerda. Con el arquitecto Walter Gro-

Las mujeres eran casi la mitad de los que se formaron en la academia

El idealismo del proyecto se abrió paso en un contexto convulso

Otti Berger representó a Croacia en la Exposición Universal de París

pius como primer director se abrieron las puertas para que las mujeres entraran a estudiar. Lo que no se esperaba es que estas se matricularan en tromba, una respuesta tan masiva que acabó provocando retenciones. "La política de género no estuvo al mismo nivel de osadía que la labor artística y pedagógica de la escuela", remarca Vadillo.

Una de las consecuencias fue que, sobre todo en los comienzos, a muchas mujeres se las invitó, por así decirlo, a participar en el taller de textil de la escuela, por la asociación de los tejidos con la idea de lo femenino. "Una aportación fundamental de la Bauhaus fue el curso preliminar (*Vorkurs*) de seis meses en el que se estudiaban distintas materias", explica Vadillo. "Un consejo decidía a qué taller acabarían yendo los alumnos". A pesar de que buena parte de las mujeres terminó en los telares, muchas acudieron como oyentes a otras clases. Por otro lado, el taller de textil se confirmó como el más exitoso de la escuela: sobrevivió a los cambios y, al final, se demostró el más rentable. "No hay que olvidar que recibieron clases de artistas como Klee y Kandinsky", agrega la profesora.

Arquitectas

De las artistas textiles, algunas llegaron a gozar de un reconocimiento temprano. Anni Albers, quizá la más conocida de las mujeres de la Bauhaus, protagonizó en 1949 una exposición individual en el MoMA de Nueva York.

Otras despuntaron en diversos campos: Gertrud Arndt y Florence Henri fueron reconocidas fotógrafas y Marianne Brandt y Alma Buscher destacaron como diseñadoras. Como arquitecta, a Josenia Hervás le interesaba investigar a sus predecesoras. De ahí nació su tesis doctoral, con la que averiguó que cinco mujeres de la Bauhaus se graduaron como arquitectas. Ella se concentró en tres: Buscher (muchas eran artistas multidisciplinares), Friedl Dicker y Wera Meyer-Waldeck. En 2017, cuando se celebró en Fráncfort una exposición sobre pioneras de la arquitectura, el Museo Alemán de Arquitectura la contactó a ella para aportar información sobre aquellas profesionales. "Yo era la única que se había interesado por estas personas".

Inaugurada justo después de la I Guerra Mundial, la Bauhaus recibió a muchos alumnos que habían luchado en el frente, así como alumnas que participaron como voluntarias de la Cruz Roja. En un período de dolor y miseria, la vanguardia y el idealismo de aquel proyecto se abrieron paso contra los elementos. "Es importante entender el contexto de la época", apunta Dakota Hernández. "Debido a la guerra, las mujeres se incorporaron en masa al mercado de trabajo y eso afectó a la sociedad. La mujer cobró importancia en la vida pública". "A medida que evoluciona la escuela, evoluciona la mentalidad con respecto a ellas, su trabajo las pone en valor", agrega Hernández. Vadillo añade que fue un experimento que supuso "la última escuela humanista del mundo", un plan maestro (como demuestra el proyecto de la Comisión Europea de la Nueva Bauhaus) para fusionar el arte y la vida.

29 Abril, 2023

TVE estrena un documental sobre el monumento ideado por Franco para inmortalizar su victoria y humillar a los vencidos

Valle de los Caídos, memoria contra el revisionismo

NATALIA JUNQUERA, Madrid

Un estudio reveló recientemente las grandes lagunas de algunos jóvenes sobre la historia contemporánea española, su historia. En una charla con adolescentes de 16 años, varios coincidieron en el siguiente relato: la Guerra Civil estalló porque “el pueblo se rebeló contra la dictadura de Franco”, de tipo “fascista”. El conflicto fue “entre los cincuenta y sesenta”. Los exiliados, dicen, fueron “los seguidores de Franco a los que echaron del país”. Todo al revés. Un acuerdo entre la Secretaría de Estado de Memoria Democrática y la de Educación permitió incluir contenidos sobre la represión franquista en los decretos de enseñanzas básicas de ESO y Bachillerato, lo que dirigidos del PP y Vox calificaron de “adoctrinamiento”. Pero no solo los jóvenes están confundidos. El revisionismo histórico gana terreno en pleno 2023, lo que convierte a documentales como *Ángeles con espada*, que TVE estrena hoy, en un necesario servicio público: divulgación y pedagogía.

El documental, sobre la historia del Valle de los Caídos, dirigido por Javier Riu, no aporta grandes revelaciones, nueva información, pero reúne a las voces que a lo largo de los años han desmentido, para quien ha querido escucharles, los grandes mitos de pirámide terminada en una descomunal cruz de 150 metros con la que Franco quiso inmortalizar su victoria, humillar a los vencidos. Con las carísimas —para el resto— imágenes de archivo del NO-DO y la profesional voz de la actriz Pastora Vega, TVE relata el origen del monumento, el sueño de Franco. “Quería —explica el primer abad del Valle, fray Justo Pérez de Urbel—, algo que recordase la Cruzada”. El dictador, añade el catedrático de historia Enrique Moradiellos, “buscaba trascender con un proyecto faraónico, era una inversión política”. Los nostálgicos, los que casi 48 años después de la muerte de Franco no se han acomodado todavía a la democracia, insisten

todavía hoy en que al enterrar a muertos de ambos bandos, el régimen tenía un afán reconciliador. Pero la historia los desmiente, como recuerdan en el documental antropólogos como Francisco Ferrándiz, especializado en el Valle, ahora llamado de Cuelgamuros, o el propio discurso inaugural del monumento, sin una sola referencia a tal espíritu de reconciliación.

“Constructores como Huarte, Banús o San Román hacen sus grandes negocios en una España en ruina”, afirma la voz en *off* durante el documental. A continuación, exreclusos como Gregorio Peces-Barba del Brío o Nicolás Sánchez-Albornoz, que logró escapar de las obras del Valle en una

fuga de película, y familiares de otros presos que fueron a parar a aquella cárcel al aire libre para construir el sueño del dictador, explican las condiciones de vida en los barracones en los que vivían en Cuelgamuros. Lola Rabal, hija de Benito Rabal, recuerda cómo sangraban las manos de aquellos presos políticos, escritores, intelectuales... al trabajar en la descomunal obra y cómo su madre, un día, rasgó las pocas sábanas que tenían para curarles las heridas.

Franco quería que las obras de la cripta estuvieran acabadas en un año y el resto de las edificaciones en cinco, pero fueron casi dos décadas de construcción, y para entonces las viudas de los caídos por Dios y por España ya no que-

Exreclusos cuentan las condiciones en las que vivían en los barracones

La producción acaba con las demandas de los descendientes de los fusilados

rían mover los restos de sus seres queridos. Silvia Navarro, presidenta de la Asociación de Familias Pro Exhumación de los Republicanos enterrados en el Valle, recuerda, de hecho, cómo las familias de los asesinados de Paracuellos se negaron al traslado. Fue entonces cuando empezó una gran operación de “movilización de cadáveres”, como relata Moradiellos. El régimen acudió a las fosas comunes de “los rojos” para llevarse cuanto encontraran, dejando en algunas de ellas restos de huesos. Con los años, buscando el paradero final de los represaliados, muchas familias descubrieron, con horror, que habían ido a parar al Valle de Franco, que estaban enterrados junto a su verdugo. Desde entonces batallan para recuperar los restos. El Gobierno tiene todo preparado, a falta de un informe sobre sustancias tóxicas en el interior de las criptas, para proceder a esas exhumaciones.

El documental termina pues, en el presente: en las demandas de los descendientes de los fusilados; en el ambicioso plan para convertir el lugar en una maqueta del franquismo, el mejor ejemplo para explicar lo que fue el nacionalcatolicismo. “Existe un desajuste temporal entre los objetivos del monumento cuando se construyó y la época en la que vivimos”, explica Ferrándiz, antropólogo social del CSIC y asesor del Ejecutivo. Nada explica ahora en el recinto, añade, por qué y para qué se construyó. “La historia la escriben los vencedores”, afirma Fernando Olmeda, autor de *El Valle de los Caídos, una memoria de España*. La democracia ha de volver a poner cada piedra en su sitio, separando los mitos y los datos, la realidad y la propaganda. No sobran este tipo de documentales cuando en el Congreso todavía se oye que “este es el peor Gobierno en 80 años”, es decir, peor que la dictadura; que la Guerra Civil no empezó con un golpe de Estado, o que Primo de Rivera, recientemente trasladado del Valle al cementerio madrileño de San Isidro, rechazaba la violencia.

Una imagen del documental *Ángeles con espada*.

Memòria Democràtica

Polèmica pel rol de Franco en les deportacions nazis

INVESTIGACIÓ • Els professors Gutmaro Gómez i Diego Martínez conclouen en un llibre que la decisió de traslladar els republicans espanyols capturats a França als camps d'extermini no va correspondre a l'Espanya franquista **DISCREPÀNCIA** • La historiadora Rosa Toran puntualitza que el fet que no hi hagi proves documentals no eximeix el règim de responsabilitat

Emili Bella
BARCELONA

“La decisió de traslladar [els republicans espanyols] als camps de concentració [nazis] no va correspondre a l'Espanya franquista, desitjosa de saldar els seus deutes amb l'Alemanya nazi, ni va ser un interès personal de [Ramón] Serrano Suñer.” Els historiadors Gutmaro Gómez i Diego Martínez han intentat descobrir si el viatge del ministre franquista a Berlín l'any 1940 té a veure amb l'ordre de deportar els republicans espanyols als camps nazis, sobretot a Mauthausen, i han conclòs que “Serrano Suñer va a Berlín a preparar l'entrada d'Espanya a la Segona Guerra Mundial, no a parlar de la deportació d'espanyols en un camp”. “Totes les actes dels aliats parlen de qüestions militars, no polítiques ni policials. Sí que hi ha una responsabilitat, evidentment, però no una ordre directa, perquè el sistema de camps alemany té una estructura administrativa molt tancada en què no pot entrar un país estranger, encara que sigui un país aliat, va contra la mateixa organització”, observa Gómez, professor de la Universitat Complutense de Madrid i director del Grup d'Investigació Complutense de la Guerra Civil i el Franquisme.

Els dos historiadors, que signen *Esclavos del Tercer Reich. Los españoles en el campo de Mauthausen* (Cátedra), recalquen, però, que el règim franquista sí que estava al corrent de la deportació de ciutadans espanyols als camps i no va moure un dit. L'any 1952 els envien les llistes amb els noms dels represaliats morts, que queden custodiades pel Ministeri de Justícia, però no reaccionen: “Silenci administratiu. És una responsabilitat jurídica, si vols, però la decisió de les deportacions no la poden prendre ells.”

Al llibre, Gómez i Martínez recullen que el trasllat va formar part del programa d'utilització de presoners de guerra dels territoris ocupats dirigit per l'Oficina Central de Seguretat del Reich (RSHA),

Republicans espanyols al camp de Mauthausen, després de l'alliberament per part de les tropes nord-americanes ■ FONDS AMICAL DE MAUTHAUSEN

que coordinava la classificació i conversió en presos polítics a través de l'aplicació de l'anomenada “custòdia protectora”. La mesura va ser utilitzada per primera vegada en presoners de guerra contra els alemanys que havien combatut amb les Brigades Internacionals en la Guerra Civil, denominats *rotspaniers*, i es va acabar ampliant als espanyols capturats després de la derrota de l'exèrcit francès contra l'Alemanya nazi en què havien estat mobilitzats.

La historiadora Rosa Toran, investigadora de la deportació dels

republicans espanyols als camps nazis (*Vida i mort dels republicans als camps nazis, Mauthausen: crònica gràfica d'un camp de concentració i Els camps de concentració nazis: paraules contra l'oblit*), puntualitza que el fet que tots els deportats republicans hagin atribuït a Serrano Suñer la responsabilitat de la deportació “no s'ha de posar en dubte”. “Una altra cosa és que de manera documental no en tinguem la prova, però que no existeixin documents fefaents que ho demostrin no vol dir que hàgim de prescindir de les responsabilitats”,

rebla. En una taula rodona amb Gómez i Martínez organitzada la setmana passada pel Memorial Democràtic, Toran va recalcar que sí que existeixen indicis que la responsabilitat de la deportació recau sobre tres pilars: l'Alemanya nazi, la França de Vichy i el règim de Franco. “El joc brut dels altres és totalment acceptat. Que no tinguin intervenció és relatiu”, va advertir. En aquest sentit, va recordar el paper clau “d'un personatge filonazi a la França de Vichy” en la firma de l'armistici entre Hitler i Pétain, l'ambaixador d'Espanya José Félix

Gutmaro Gómez i Diego Martínez Historiadors, professors universitaris, autors de 'Esclavos del Tercer Reich'

“L'alumnat desconeix la implicació d'Espanya en la II Guerra Mundial”

PERSPECTIVA · “Cal entendre els camps nazis com una xarxa, tenen molt més en comú del que s'havia pensat” **FERIDES** · “La Transició valida el model de reconciliació del franquisme”

E. Bella
BARCELONA

A 'Esclavos del Tercer Reich' feu una aproximació a la deportació de republicans espanyols a Mauthausen i hi remarqueu la importància d'estudiar el concentracionisme nazi com a xarxa.

Diego Martínez: El que hem fet ha estat inserir el cas espanyol dins la historiografia europea, introduir a Espanya l'avantguarda de la historiografia dels camps de concentració.

Gutmaro Gómez: És un tema que ha canviat molt en les últimes dècades per la desclassificació de papers, sobretot per la noció de sistema dels alemanys, que han deixat de pensar els camps com a coses aïllades, sinó en xarxa.

D.M.: És un nou enfocament. No es poden entendre els camps només prestant-hi atenció individualment, cal començar a entendre la xarxa completa, com un univers, amb particularitats, però els camps tenen molt més en comú del que s'havia pensat fins fa vint anys.

Martínez i Gómez, a la seu del Memorial Democràtic, envoltats de fotografies de Robert Capa ■ JUANMA RAMOS

S'han fet memòries, conferències, llibres, pel·lícules, però encara hi ha molt desconeixement d'aquell episodi. Per què?

G.G.: Durant el franquisme s'oculta, encara que ho coneixien. Les llistes dels morts arriben a Espanya el 1952 i les tapen, però no les destrueixen, cosa que és interessant. Però després de la mort de Franco es coneixia i no s'ha fet públic ni estudiat d'una manera sistemàtica i científica i ha calgut

esperar fins a 2019 per validar-ho. Això ens diu molt d'on som. Si no es coneix, no es pot esperar que la societat faci la feina que no fa l'Estat o la universitat. Aquestes són les causes fonamentals. No crec que hi hagi una ocultació deliberada, però és un intent de no molestar, de no reobrir ferides i tornar a un passat incòmode políticament.

Justament estudiar el passat contribueix a tancar ferides.

D.M.: La qüestió és per què es pensa que parlar d'aquest passat reobre ferides. Això ens ha de dur a reflexionar sobre com s'ha tractat el passat. Si parlar d'aquest passat, que sembla que és incòmode, reobre ferides, és que potser aquesta ferida no s'ha tancat mai o s'ha tancat en fals, perquè el que es pretenia fer amb la Transició i la llei d'amnistia, o el que es fa tàcitament, és validar el model de reconciliació o de recons-

trucció social del franquisme, basat en una interpretació del passat espanyol pròpia d'una dictadura de tall autoritari i pròxima al feixisme.

Com a professors, quin grau de coneixement tenen d'aquestes qüestions els alumnes que us arriben?

G.G.: Com a coneixement, poc. Falta estructurar-lo. Els llibres de text no mencionen la participació espanyola en la II Guerra Mundial, els camps, la violència política... Inclús en nivells preuniversitaris. Un estudiant d'història ha de tenir interès a buscar-se coneixement i normalment arriba amb una visió preconcebuda, però també és la nostra feina canviar-la. En general hi ha bastanta deformació.

D.M.: La major part de l'alumnat desconeix gran part d'aquesta història. Però et diré més: potser l'estudiant d'història menys, però el de relacions internacionals desconeix gran part de la història del seu país, el mateix episodi de la Guerra Civil i, per descomptat, la implicació d'Espanya en la II Guerra Mundial. Això ho tinc comprovat en diferents generacions i cursos finals de graus. Inclús part del professorat té un greu dèficit de coneixement al voltant d'aquests episodis. Els alumnes tendeixen a reproduir els tòpics tradicionals.

Com ara quins?

D.M.: Que si l'equidistància, o que no es pot parlar d'això perquè reobre ferides...

G.G.: O que tots van ser iguals, que Espanya no va entrar a la II Guerra Mundial gràcies a Franco... No necessàriament és gent conservadora la que deixa anar això. Si modestament podem contribuir des del món acadèmic a revertir-ho i que entri en els continguts curriculars, ens podem donar per satisfets... ■

de Lequerica. “En els termes de l'armistici no es tracta de la mateixa manera els presoners francesos dels camps de presoners que els que no ho són”, conclou Toran, que apunta que Serrano Suñer va mentir descaradament al llarg de la seva vida, fins i tot a les seves memòries, “perquè arriba a afirmar que no sap res que hi ha republicans als camps nazis fins al 43 o el 44”. “Com s'explica que dos deportats de Mauthausen fossin alliberats el 41 i un d'ells ho fos perquè és del mateix poble que la mare de Serrano Suñer?”, es va preguntar l'ex-

presidenta de l'Amical de Mauthausen, que va recordar que les postals que s'enviaven des dels camps arribaven a l'Estat i la censura les llegia. “Quan Montserrat Roig el va entrevistar –continua Toran–, li va dir que la primera notícia que havia tingut de la deportació general l'havia tinguda a l'avió que el duia a Berlín.”

Per la seva part, l'historiador Josep Calvet, que forma part de l'equip del Memorial Democràtic com a cap de continguts i projectes, veu clar que les autoritats espanyoles no van fer res per evitar l'envia-

ment de compatriotes capturats a França, que “van entrar en la maquinària de la deportació a gran escala que els nazis van idear”. “L'eix Vichy-París-Berlín va tenir una gran importància i tots aquests elements van empènyer a la deportació més enllà dels documents textuals que es puguin trobar”, reflexiona. “Tot té els seus matisos però és evident que els republicans es van veure empesos per la maquinària concentracionària i el paper del govern espanyol va ser mirar cap a una altra banda”, hi afegeix.

Martínez, professor a la Univer-

4.813

presoners espanyols van morir al camp de Mauthausen i 2.183 van sobreviure, segons la primera llista que es va fer.

sitat Francisco de Vitòria i expert en la política de defensa antiaèria republicana durant la guerra, contextualitza que és l'aparell administratiu francès qui classifica els presoners espanyols segons un determinat grau de perillositat, de manera que quan l'Estat francès és ocupat els censos són entregats als nazis i entren als camps en funció d'aquestes categories.

Es calcula que fins a 7.251 espanyols van ser internats a Mauthausen, més del 70% del total que va passar pels camps nazis, sobretot entre 1941 i 1942. ■

'Complex - and not over': Imperial War Museum to tell conflicting stories of life during the Troubles

guardian#sb.ajuntamentbcn@sustec.es

Harriet Sherwood

Arts and culture correspondent

Complicated and contested stories of conflicts have been told by the Imperial War Museum for more than a century. Now, for the first time, it is to tackle the UK's own war: the 30-year Troubles in Northern Ireland that embroiled civilians, paramilitary groups and the British army, leaving hundreds dead and communities traumatised.

"There was a realisation that this was something the IWM should address," said Craig Murray, the lead curator of the exhibition. "We wanted to show that it's complex, difficult - and not over. And we wanted to listen to how and why people disagree about what happened, and air different viewpoints."

Visitors to the London museum will hear often contradictory testimonies from different players - paramilitaries, police, soldiers and civilians - collected by Murray over five years. "So much is contested, but even if you disagree with what you're hearing, it's important to hear it," he said.

A key section is devoted to events near St Matthew's church in Belfast, at the junction of the republican Short Strand and the loyalist Newtownards Road, on the night of 27 June 1970. Three people were shot dead - two loyalists and one republican.

Accounts of how the violence started and what happened in the following hours differ. Two witnesses - teenagers at the time - contributed their recollections to the exhibition.

According to the testimony from a republican perspective, armed loyalists started a "raging gun battle" that soon "looked like a war movie in front of your eyes", while the British army "stood back". The witness added: "The community was basically left on its own to defend itself."

From a loyalist point of view, the

▲ A British soldier in Newry in 1994, four years before the Good Friday agreement

◀ Graffiti in Belfast backing loyalist paramilitaries

PHOTOGRAPHS: IWM

violence began with a local Protestant marching band being attacked. "There was no battle. It was Catholics firing on unarmed Protestants ... and that's my recollection of it as a 15-year-old."

Among other testimonies in the exhibition is a former Provisional IRA member talking about the need to "depersonalise" targets. "Anyone can shoot a target, but it's much more difficult to shoot 'Brian' who

◀ Rioting in the Bogside area of Derry over Easter weekend in 1981 amid hunger strikes by republican prisoners

PHOTOGRAPH: AW MARTIN/IWM

The exhibits include a rubber bullet - first used by the British army to control a crowd in Belfast in 1970. By the end of the Troubles, 56,000 rubber bullets had been fired, causing the deaths of 17 people (16 of whom were Catholic), including eight children.

A numberplate removed by an army bomb disposal team from a vehicle in Portadown in 1973 symbolises the use of car bombs by the Provisional IRA as a devastating and indiscriminate weapon.

A public information poster featuring Tufty the squirrel warns children: "Never pick things up in the street or elsewhere. They may look harmless but could be very dangerous."

Photographs show the impact of bombings, army patrols, checkpoints and murals. A helpful glossary - "written and rewritten" to avoid semantic pitfalls, said Murray - guides visitors through terms and acronyms.

A seven-person advisory panel of experts and historians included William Blair, the director of collections at the Ulster Museum in Belfast, which has its own Troubles display. The new exhibition at the national museum dedicated to conflict was "arguably overdue", he said.

"No one owns the story of the Troubles - there are multiple perspectives, and sensitivity to the complexities is welcome. We've learned the importance of listening, and of being willing to proactively challenge stereotypical views. We hope we've been a critical friend [to the IWM]."

The final section of the exhibition focuses on the legacy of the Troubles and Northern Ireland's future. Many say sectarianism persists and are pessimistic. "We're not normal, and anyone who thinks we're normal needs to look again," says one.

Murray's biggest challenge was how to frame the conflict. "On [the mainland] side of the water, there is often a lack of knowledge and understanding of a conflict that was so close and yet seemed so remote to many people. I hope people come away accepting that disagreement and different perspectives are part of the reality. All conflicts pose difficult questions, but hearing people's stories is crucial to a deeper understanding of what happened."

Northern Ireland: Living with the Troubles is at the IWM London from 26 May until 7 January 2024

has three children and likes golf and does a bit of charity work ... The actors in a conflict have to distance themselves from the humanity of their enemy but in doing that you diminish your own humanity."

A former member of the loyalist paramilitary group the Ulster Volunteer Force says he joined up in response to the "indiscriminate nature of the IRA atrocities".

A Belfast resident describes daily life: "It was commonplace to walk out of your house in the morning and have an armed British soldier at your gatepost ... Going shopping, opening your handbag up, going through checkpoints which just popped up anywhere ... Bomb scares were commonplace ... It was just normal. It was my normal."

'Complejo, y no terminado': Museo Imperial de la Guerra para contar historias conflictivas de la vida durante los Problemas

los conflictos han sido contados por el Museo Imperial de la Guerra durante más de un siglo. Ahora, por primera vez, es para abordar la propia guerra del Reino Unido: los problemas de 30 años en Irlanda del Norte que involucraron a civiles, grupos paramilitares y el ejército británico, dejando cientos de muertos y comunidades traumatizadas.

"Se dio cuenta de que esto era algo que el IWM debería abordar", dijo Craig Murray, el curador principal de la exposición. "Queríamos mostrar que es complejo – difícil y que no ha terminado. Y queríamos escuchar cómo y por qué la gente no está de acuerdo con lo que sucedió, y expresar diferentes puntos de vista."

Los visitantes del museo de Londres escucharán testimonios a menudo contradictorios de diferentes actores – paramilitares, policías, soldados y civiles – recopilados por Murray durante cinco años. "Se discute mucho, pero incluso si no está de acuerdo con lo que está escuchando, es importante escucharlo", dijo.

Una sección clave está dedicada a los eventos cerca de la iglesia de San Mateo en Belfast, en el cruce de la republicana Short Strand y la leal Newtownards Road, en la noche del 27 de junio de 1970. Tres personas fueron asesinadas a tiros: dos leales y un republicano.

Los relatos de cómo comenzó la violencia y lo que sucedió en las horas siguientes difieren. Dos testigos, adolescentes en ese momento, contribuyeron con sus recuerdos a la exposición.

Según el testimonio desde una perspectiva republicana, los leales armados comenzaron una "furiósa batalla armada" que pronto "parecía una película de guerra frente a sus ojos", mientras que el ejército británico "retrocedió". El testigo agregó: "La comunidad básicamente se quedó sola para defenderse."

Desde un punto de vista leal, la violencia comenzó con el ataque a una banda protestante local. "No hubo batalla. Eran católicos disparando contra protestantes desarmados, y ese es mi recuerdo de cuando tenía 15 años."

Entre otros testimonios en la exposición se encuentra un ex miembro provisional del IRA que habla sobre la necesidad de "despersonalizar" los objetivos. "Cualquiera puede disparar a un objetivo, pero es mucho más difícil disparar a 'Brian', que tiene tres hijos y le gusta el golf y hace un poco de trabajo de caridad The Los actores en un conflicto tienen que distanciarse de la humanidad de su enemigo, pero al hacerlo, disminuyes tu propia humanidad."

Un exmiembro del grupo paramilitar leal, la Fuerza de Voluntarios del Ulster, dice que se unió en respuesta a la "naturaleza indiscriminada de las atrocidades del IRA".

Un residente de Belfast describe la vida cotidiana: "Era común salir de tu casa por la mañana y tener a un soldado británico armado en tu puerta de entrada Going Ir de compras, abrir tu bolso, pasar por puntos de control que aparecían en cualquier lugar ... Los temores de bombas eran comunes ... Era normal. Era lo normal."

Las exhibiciones incluyen una bala de goma, utilizada por primera vez por el ejército británico para controlar a una multitud en Belfast en 1970. Al final de los Disturbios, se habían disparado 56.000 balas de goma, causando la muerte de 17 personas (16 de las cuales eran católicas), incluidos ocho niños.

Una placa de matrícula retirada por un equipo de desactivación de bombas del ejército de un vehículo en Portadown en 1973 simboliza el uso de coches bomba por parte del IRA Provisional como arma devastadora e indiscriminada.

Un cartel de información pública con la ardilla Tufty advierte a los niños: "Nunca recojan cosas en la calle o en otro lugar. Pueden parecer inofensivos, pero podrían ser muy peligrosos."

Las fotografías muestran el impacto de los bombardeos, las patrullas del ejército, los puestos de control y los murales. Un glosario útil, "escrito y reescrito" para evitar errores semánticos, dijo Murray, guía a los visitantes a través de términos y acrónimos.

Un panel asesor de siete personas de expertos e historiadores incluyó a William Blair, director de colecciones del Museo del Ulster en Belfast, que tiene su propia exhibición de Problemas. La nueva exposición en el museo nacional dedicada al conflicto estaba "posiblemente atrasada", dijo.

"Nadie es dueño de la historia de los Problemas, hay múltiples perspectivas y la sensibilidad a las complejidades es bienvenida. Hemos aprendido la importancia de escuchar y de estar dispuestos a desafiar proactivamente los puntos de vista estereotipados. Esperamos haber sido un amigo crítico [para el IWM]."

La sección final de la exposición se centra en el legado de the Troubles y el futuro de Irlanda del Norte.

Muchos dicen que el sectarismo persiste y son pesimistas. "No somos normales, y cualquiera que piense que somos normales necesita mirar de nuevo", dice uno.

El mayor desafío de Murray fue cómo enmarcar el conflicto. "En el lado [continental] del agua, a menudo hay una falta de conocimiento y comprensión de un conflicto que estaba tan cerca y, sin embargo, parecía tan remoto para muchas personas. Espero que la gente acepte que el desacuerdo y las diferentes perspectivas son parte de la realidad. Todos los conflictos plantean preguntas difíciles, pero escuchar las historias de las personas es crucial para una comprensión más profunda de lo que sucedió."

World

Hoarding history: Germans protect Soviet war memorials

BY ANATOLY KURMANAEV,
CHRISTOPHER F. SCHUETZE
AND EKATERINA BODYAGINA

Just days before the Russian invasion of Ukraine, with Moscow's forces massing on the border, officials in the medieval town of Lützen, Germany, afforded landmark status to a Soviet-era World War II memorial standing outside a kindergarten in the town center.

"Glory to the great Russian people — the nation of victors," reads an inscription that was repainted by local officials in June on one side of the 10-foot (three-meter), pyramidal monument.

Inscribed on another side in bright red is a quote from Stalin commemorating 12 Soviet prisoners of war who died at German hands while working at the local sugar factory. A bright red star with gold-colored hammer and sickle adorns the pyramid's peak.

Lützen is not an outlier. Scattered across Germany, but primarily in what was once the Soviet-dominated German Democratic Republic in the east, are more than 4,000 protected monuments commemorating the sacrifices of Soviet soldiers in the struggle against Nazism.

Soviet tanks stand on pedestals just half a mile from the German Parliament in Berlin, where Chancellor Olaf Scholz made his "Zeitenwende" (roughly, "sea change") speech, declaring that "the world afterward will no longer be the same" after the Russian invasion of Ukraine, which he called the biggest threat to the European order in decades. A few miles east, in what was East Berlin, a 40-foot statue of a Russian soldier holding a German child and a giant sword towers over Treptower Park.

Such memorials, most of them commissioned by the Red Army or local allies, have been toppled, removed or vandalized across Eastern Europe for decades as odious symbols of oppression by Moscow. The trend has only accelerated since the invasion of Ukraine.

Yet in Germany, one of Ukraine's main military backers, they are perhaps the most striking examples of a deep-seated

guilt over Nazi atrocities that continues to pervade national identity.

In interviews across three German states, historians, activists, officials and ordinary citizens explained their support for monuments glorifying a former enemy and occupier as a mixture of bureaucratic drift, aversion to change and a rock-solid commitment to honoring the victims of Nazi aggression that trumps any shifts in global affairs.

"We were taught to learn from pain," said Teresa Schneidewind, 33, the head of Lützen's museum. "We care for our memorials, because they allow us to learn from the mistakes of past generations."

Red Army memorials are just some of the divisive symbols that persist in Germany long after the political systems and social mores that sustained them have vanished, a reckoning with parallels in the United States and elsewhere.

Germany's top court ruled just last year against the removal of a medieval, antisemitic sculpture in the very church where Martin Luther had preached. Despite debates, some swastikas from the Third Reich have been left on church bells.

This propensity for what Ms. Schneidewind calls "historical hoarding" means that many Soviet memorials in eastern Germany contain Stalin's name nearly 70 years after the dictator was largely purged from public spaces in Russia itself.

Most Germans express support for Ukraine and sanctions against Russia. And more than a million refugees from Ukraine have fled to Germany in the war.

But the rare attempts by antiwar activists to draw attention to the militaristic Soviet monuments have failed to gain traction, and few German politicians have called for their removal or even perfunctory changes in them; they say their hands are tied by a pact signed around three decades ago.

Shortly after the Russian invasion, the Soviet tanks standing near the Parliament building were briefly covered

A statue of a Russian soldier holding a German child and a giant sword towering over Treptower Park in what used to be East Berlin.

by Ukrainian flags. The police removed them hours later, and the news coverage quickly moved on.

To a small group of German politicians, activists and scholars, the Scholz government's refusal to re-evaluate public symbols glorifying Russia are indicative of Germany's ambivalent European leadership, seen most recently in the drawn-out decision to provide Germany's modern battle tanks for Ukraine.

In Lützen, a town of 8,000 set amid rapeseed fields, officials spent more than \$17,000 painting their Soviet monument just days after Mr. Scholz committed to delivering the country's newest

air-defense system to Ukraine.

Farther east, the city of Dresden this year earmarked funds to renovate the first monument erected by Soviet forces in Germany, which features statues of Soviet soldiers and scenes of T-34 tanks mowing down German infantry. Nearby, city workers are expanding the protected area of a military cemetery hosting the remains of Soviet servicemen stationed in the area during the Cold War.

Officials say their duty to care for such memorials dates to the so-called Good Neighbor agreement between Germany and the Soviet Union in 1990. Under that measure, each nation com-

mitted itself to the upkeep of the other's war graves on its territory.

Most of the Red Army monuments in Germany are believed to have been built above the graves of Soviet soldiers or prisoners of war. The Russian Embassy has used the pact to draw the German government's attention to Soviet monuments, including the one in Lützen, that have been damaged or neglected.

Hubertus Knabe, a German historian, has called for a re-evaluation of the agreement, which also commits both countries to peace and respect for territorial integrity. He says that by invading Ukraine, Russia has at the very least nullified the spirit of the pact.

He also has asked Mr. Scholz's government to explain why Moscow continues to be directly involved in one of Germany's main World War II memorials, the Museum Berlin-Karlshorst. Representatives of Russia's Defense Ministry and five other Russian state institutions sit on the museum's board, also because of the Good Neighbor agreement.

The culture secretary, Claudia Roth, who is responsible for the museum, did not respond to requests for comment.

An attempt by one German activist to shift attention to Russia's current war showed just how ingrained the traditional focus on World War II penitence has become.

Last year, a museum entrepreneur named Enno Lenze applied for a permit for an exhibit near the Russian Embassy in Berlin showing a Russian tank that had been destroyed near Kyiv. He said local officials ignored his application for a month, then rejected it, citing public safety hazards and the risk of traumatizing Syrian refugees, among other things.

It took Mr. Lenze months of court battles and tens of thousands of euros to receive the permit, which arrived just three days before the exhibition was scheduled to open on the anniversary of the invasion.

In Lützen, residents say they want to keep their Red Army memorial as it is, a tribute to the central place occupied by the pyramid in the town's public life during Communist rule. Some remember playing around it while attending the nearby kindergarten, and they say they will fight plans to move it to accommodate a proposed new supermarket.

"This is our history, no matter what is going on in world politics," said the town's mayor, Uwe Weiss. "We have to take care of it, because it is part of us."

KSENIYA IVANOVA FOR THE NEW YORK TIMES

Història de l'acumulació: els alemanys protegeixen els monuments commemoratius de guerra soviètics

Pocs dies abans de la invasió russa d'Ucraïna, amb les forces de Moscou concentrades a la frontera, els funcionaris de la ciutat medieval de Lützen, Alemanya, van concedir un estatus de referència a un monument commemoratiu de la Segona Guerra Mundial de l'època soviètica situat davant d'un jardí d'infants al centre de la ciutat.

"Glòria al gran poble rus, la nació dels vencedors", diu una inscripció que els funcionaris locals van pintar al juny a un costat del monument piramidal de 10 peus.

A l'altra cara hi ha inscrita en vermell brillant una cita de Joseph Stalin que commemora 12 presoners de guerra soviètics que van morir a mans alemanyes mentre treballaven a la fàbrica de sucre local. Una estrella vermella brillant amb un martell i una falç de color daurat adorna el cim de la piràmide.

Lützen no és un valor atípic. Escampats per Alemanya, però principalment al que abans va ser la República Democràtica Alemanya dominada pels soviètics a l'est, hi ha més de 4.000 monuments protegits que commemoren els sacrificis dels soldats soviètics en la lluita contra el nazisme.

Els tancs soviètics es troben en pedestals a només mitja milla del Parlament alemany de Berlín, on el canceller Olaf Scholz va pronunciar el seu discurs "Zeitenwende" (aproximadament, "canvi de mar"), declarant que "el món després ja no serà el mateix" després de la invasió russa d'Ucraïna, que va anomenar la major amenaça per a l'ordre europeu en dècades. Uns quants quilòmetres a l'est, al que era Berlín Est, una estàtua de 40 peus d'un soldat rus sostenint un nen alemany i una espasa gegant s'alça sobre el parc Treptower.

Aquests monuments, la majoria d'ells encarregats per l'Exèrcit Roig o aliats locals, han estat enderrocats, eliminats o vandalitzats a tot Europa de l'Est durant dècades com a símbols odiosos de l'opressió de Moscou. La tendència només s'ha accelerat des de la invasió d'Ucraïna.

No obstant això, a Alemanya, un dels principals patrocinadors militars d'Ucraïna, són potser els exemples més sorprenents d'una profunda culpabilitat per les atrocitats nazis que continua impregnant la identitat nacional.

En entrevistes a tres estats alemanys, historiadors, activistes, funcionaris i ciutadans comuns van explicar el seu suport als monuments que glorificaven un antic enemic i ocupant com una barreja de deriva burocràtica, aversió al canvi i un compromís sòlid per honrar les víctimes de l'agressió nazi que supera qualsevol canvi en els afers globals.

"Ens van ensenyar a aprendre del dolor", va dir Teresa Schneidewind, de 33 anys, directora del museu de Lützen. "Ens preocupem pels nostres monuments, perquè ens permeten aprendre dels errors de les generacions passades".

Els memorials de l'Exèrcit Roig són només alguns dels símbols de divisió que persisteixen a Alemanya molt després que els sistemes polítics i les costums socials que els sostenien hagin desaparegut, un compte amb paral·lelismes als Estats Units i a altres llocs.

El tribunal superior d'Alemanya va decidir l'any passat contra la retirada d'una escultura medieval antisemita a la mateixa església on Martí Luter havia predicat. Malgrat els debats, algunes esvàstiques del Tercer Reich han quedat a les campanes de l'església.

Aquesta propensió al que la Sra. Schneidewind anomena "acumulació històrica" significa que molts monuments soviètics a Alemanya de l'Est contenen el nom de Stalin gairebé 70 anys després que el dictador fos en gran part purgat dels espais públics de la mateixa Rússia.

La majoria dels alemanys expressen el seu suport a Ucraïna i les sancions contra Rússia. I més d'un milió de refugiats d'Ucraïna han arribat a Alemanya des de la guerra.

Però els rars intents dels activistes contra la guerra per cridar l'atenció sobre els monuments militaristes soviètics no han aconseguit guanyar força, i pocs polítics alemanys han demanat la seva eliminació o fins i tot canvis superficials: diuen que tenen les mans lligades per un pacte signat fa unes tres dècades.

Poc després de la invasió russa, els tancs soviètics situats prop de l'edifici del Parlament van ser breument coberts per banderes d'Ucraïna. La policia els va retirar hores més tard i la cobertura de les notícies va continuar ràpidament.

Per a un grup reduït de polítics, activistes i estudiosos alemanys, la negativa del govern de Scholz a tornar a avaluar els símbols públics que glorifiquen Rússia són indicatius del lideratge europeu ambivalent d'Alemanya, vist més recentment en la llarga decisió de proporcionar els moderns tancs de batalla d'Alemanya per a Ucraïna.

No obstant això, lluny d'eliminar els monuments de l'Exèrcit Roig, els funcionaris locals de l'est d'Alemanya n'han estat renovant i ampliant alguns d'ells, tot i que el govern nacional ha gastat milers de milions d'euros per derrotar Rússia a Ucraïna

A Lützen, una ciutat de 8.000 habitants situada enmig de camps de colza, els funcionaris van gastar més de 17.000 dòlars pintant el seu monument soviètic pocs dies després que el Sr. Scholz es comprometés a lliurar a Ucraïna el nou sistema de defensa aèria del país.

Més a l'est, la ciutat de Dresden va destinar aquest any fons a la renovació del primer monument erigit per les forces soviètiques a Alemanya, que presenta estàtues de soldats soviètics i escenes de tancs T-34 segant la infanteria alemanya. A prop, els treballadors de la ciutat estan ampliant l'àrea protegida d'un cementiri militar que acull les restes dels soldats soviètics estacionats a la zona durant la Guerra Freda.

Els funcionaris diuen que el seu deure de tenir cura d'aquests monuments data de l'anomenat acord de Bon Veïnat entre Alemanya i la Unió Soviètica el 1990. En virtut d'aquesta mesura, cada nació es va comprometre a mantenir les fosses de guerra de l'altra al seu territori.

Es creu que la majoria dels monuments de l'Exèrcit Roig a Alemanya es van construir sobre les tombes de soldats soviètics o presoners de guerra. L'ambaixada russa ha aprofitat el pacte per cridar l'atenció del govern alemany sobre els monuments soviètics, inclòs el de Lützen, que han estat malmesos o abandonats.

Hubertus Knabe, historiador alemany, ha demanat una reavaluació de l'acord, que també compromet ambdós països amb la pau i el respecte a la integritat territorial. Diu que en envair Ucraïna, Rússia, com a mínim, ha anul·lat l'esperit del pacte.

A més, ha demanat al govern del Sr. Scholz que expliqui per què Moscou continua implicada directament en un dels principals monuments commemoratius de la Segona Guerra Mundial del país, el Museu de Berlín-Karlshorst. Representants del Ministeri de Defensa de Rússia i altres cinc institucions estatals russes asseuen a la junta del museu, un altre retrocés a l'acord de Bon Veí.

La secretària de cultura, Claudia Roth, responsable del museu, no va respondre a les peticions de comentaris.

L'intent d'un activista alemany de desplaçar l'atenció cap a la guerra actual de Rússia va mostrar fins a quin punt s'ha arrelat l'enfocament tradicional de la penitència de la Segona Guerra Mundial.

L'any passat, un empresari de museus anomenat Enno Lenze va sol·licitar un permís per a una exposició prop de l'ambaixada russa a Berlín que mostrava un tanc rus que havia estat destruït prop de Kíev. Va dir que els funcionaris locals van ignorar la seva sol·licitud durant un mes i després la van rebutjar, citant els perills de seguretat pública i el risc de traumatitzar els refugiats sirians, entre altres coses.

El Sr. Lenze va necessitar mesos de batalles judicials i desenes de milers d'euros fins que finalment va rebre el permís, només tres dies abans que l'exposició estigués prevista per a l'aniversari de la invasió. Tot i que es van erigir mostres similars de tancs russos destruïts a tot Europa de l'Est, va dir que cap polític alemany va rebre el seu suport públic.

Alguns estudiosos alemanys que treballen en llocs commemoratius soviètics han intentat trobar un terme mitjà actualitzant els monuments de l'Exèrcit Roig per reflectir els canvis polítics i la nova investigació acadèmica.

A l'antic camp de presoners de guerra de Zeithain, a Saxònia, l'historiador Jens Nagel ha treballat durant més de dues dècades per commemorar els que hi van morir de malaltia i fam durant la Segona Guerra

Mundial, afegint plaques als monuments construïts a l'època comunista amb el noms de prop de 23.000 víctimes soviètiques que el seu equip ha identificat a les fosses comunes del lloc.

Després de la invasió de Rússia, el Sr. Nagel només va deixar la bandera d'Ucraïna fora del monument principal per demostrar la seva solidaritat, i la fundació històrica que l'empra va desconvidar els ambaixadors russos i bielorrussos de la cerimònia anual de celebració de l'alliberament de Zeithain per les forces soviètiques.

"En lloc d'enderrocar-los, hauríeu de redefinir aquests monuments", va dir el Sr. Nagel. "Heu d'explicar per què són aquí i per què en teniu una visió diferent ara".

A Lützen, els veïns diuen que volen mantenir el seu memorial de l'Exèrcit Roig tal com és, un homenatge al lloc central que ocupava la piràmide en la vida pública de la ciutat durant el govern comunista. Alguns recorden haver-hi jugat mentre assistien a la llar d'infants propera i diuen que lluitaran contra els plans per traslladar-lo per acollir un nou supermercat proposat.

"Aquesta és la nostra història, no importa el que passi a la política mundial", va dir l'alcalde de la ciutat, Uwe Weiss. "Ho hem de cuidar, perquè forma part de nosaltres".

<https://www.nytimes.com/2023/04/28/world/europe/germany-soviet-war-monuments.html>

Yvonne Jacquette, 88, Who Took Her Painting To Another Level, Dies

By NEIL GENZLINGER

Yvonne Jacquette, an artist who could frequently be found on an upper floor of a skyscraper or in an airplane getting unusual perspectives for the urban and country landscapes she painted, an adventurousness that led one of her museum exhibitions to be titled “Aerial Muse,” died on April 23 at her home in Manhattan. She was 88.

Her son, the artist Tom Burckhardt, said the cause was a heart attack.

Ms. Jacquette made a career out of looking at things differently, starting in the 1960s.

“I was beginning to do yoga, and I had to look up at the ceiling in my loft, which was stamped tin,”

SHEILA BAYKAL, VIA DC MOORE GALLERY

Yvonne Jacquette in the early 1970s. She made a career out of looking at things differently.

she told the culture website The Brooklyn Rail in 2008. “So I did paintings of that, and of doorways and so forth, for a little while, and then suddenly it occurred to me to reverse that, and look down.”

She continued to play with perspective, taking unusual views of the shadows made by her young son’s highchair, things seen through shop windows in Manhattan’s flower district, and more. According to the DC Moore Gallery, which represents her, a flight to San Diego in 1969 caused her to take her search for new perspectives literally to another level.

“I was going to visit my parents who had just moved to California,” she said in the The Brooklyn Rail interview, “and I was in a plane with watercolors, and I started to see that the clouds were amazing when you’re right in them.”

She and her husband, the artist and photographer Rudy Burckhardt, who were based in New York, had acquired a summer home in Southern Maine in 1965, in Searsmont, an area where Neil Welliver, Alex Katz and other artists congregated.

Ms. Jacquette said she had been looking for a way to set her work apart from the others when, conveniently, a flight school opened nearby. A pilot took her up in a small plane. The first result wasn’t artistic inspiration but rather nausea. Yet she wasn’t dissuaded.

“I decided to go once every

Achieving aerial views for her landscapes via planes, helicopters and skyscrapers.

week, all summer, to try to get used to it and try to draw,” she said in a 2016 talk at Colby College in Maine, “and after about the fourth or fifth time, I got a drawing that wasn’t too terrible.”

Aerial views became her signature, and she grew more comfortable in small planes. Often, one trip aloft would not do.

For “Autumn Expanse,” a three-panel mural of fall foliage commissioned in 1979 for the lobby of the federal building in Bangor, Maine, she hopped a plane in Belfast, near Searsmont, to get an aerial view of a patch of trees.

“I flew from Belfast at noon every day in mid-September for five days to get the same light,” she told The Bangor Daily News in 1981, with the pilot circling the area for more than an hour each time.

Ms. Jacquette took the technique back to New York as well, visiting skyscrapers and renting high-floor hotel rooms in addition to the occasional flight.

“The view of the earth which we find in these pictures is roughly of the sort we get from a prospector’s biplane,” John Russell wrote in a New York Times review of her 1976 show at the Brooke Alexander gallery in Manhattan, “a plunging, wavering, oddly oriented view which yet makes perfect sense for her purpose. Some of the paintings deal with subject matter — Midtown Manhattan, for instance — that is famous for its awesomeness, but they are not ‘about’ those great spectacles. They are about the nature of vision and the present state of art.”

The World Trade Center towers were among her favorite perches, but the paintings she made from those excursions weren’t simple views from one window; she would go back and forth from tower to tower, starting on a lower floor and working her way higher and higher, ultimately producing a work that was a sort of composite of all those views.

Ms. Jacquette did not confine herself to Maine and Manhattan; she took her aerial technique to many other places, including overseas.

Some of her most striking paintings were night views from the sky, like “Night Panorama With Jefferson Memorial” (1983), a 6-by-10-foot work commissioned for the American Medical Association’s headquarters in Washington. In 2003, when it was exhibited at the Hudson River Museum, in Yonkers, N.Y., as part of the “Aerial Muse” retrospective, William Zimmer, writing in The Times, called the work “quietly epic.”

Yvonne Helene Jacquette was born on Dec. 15, 1934, in Pitts-

YVONNE JACQUETTE/DC MOORE GALLERY

“Chrysler Building Composite at Dusk II,” 1997. Her work, one review said, was not about spectacle, but about “the nature of vision.”

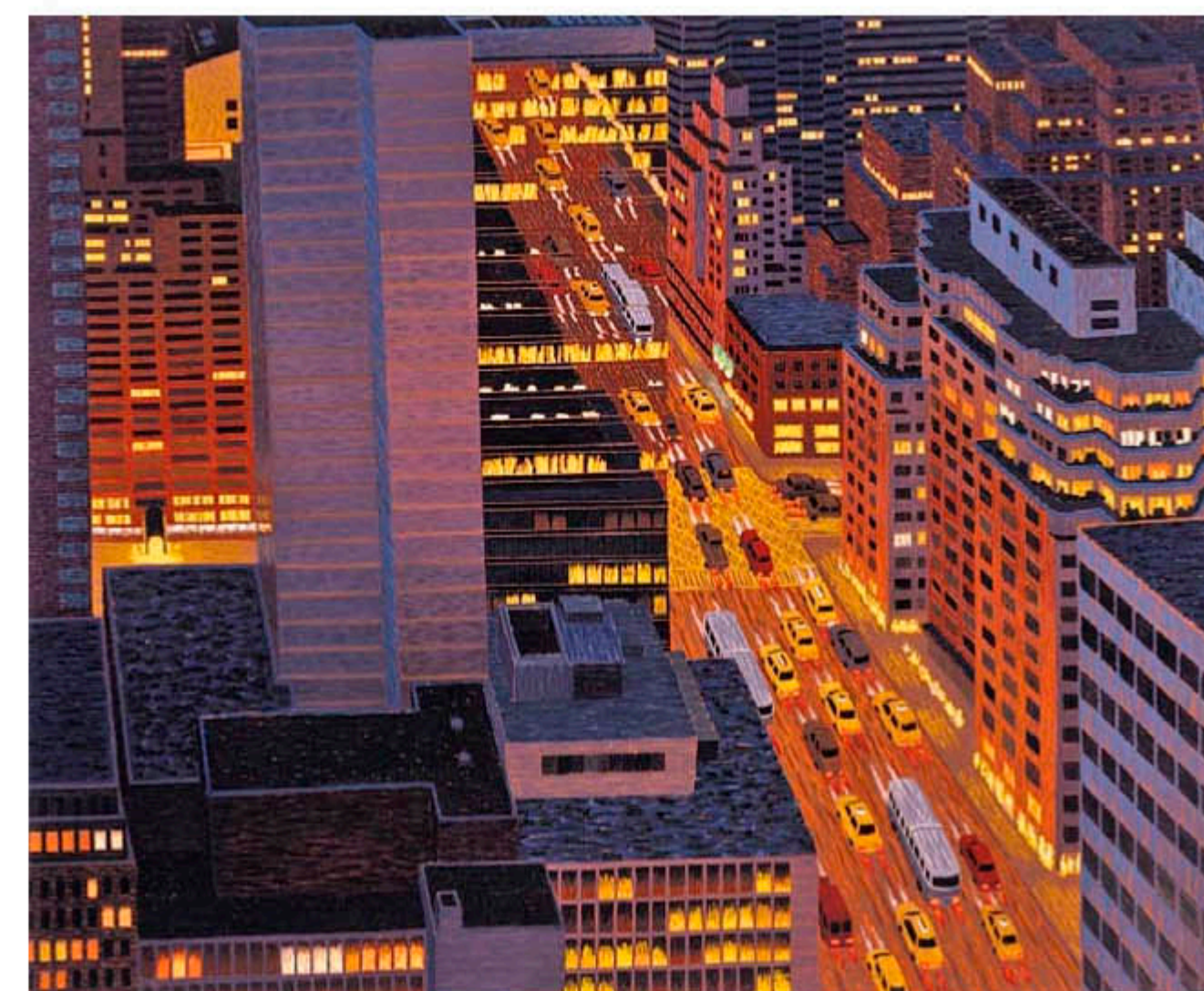

YVONNE JACQUETTE/DC MOORE GALLERY

“Ola II,” 1994. Ms. Jacquette also painted country landscapes, and her works are in the collections of more than 40 museums.

burgh. Her father, William, was an accountant and management consultant, and her mother, Helen (Amrhein) Jacquette, was a homemaker.

Ms. Jacquette attended the Rhode Island School of Design for three years beginning in 1952, though she left in her senior year without graduating because, her

YVONNE JACQUETTE/DC MOORE GALLERY

“Third Avenue (With Reflection) II,” 2004. When she first went up in a small plane, she felt nauseated but was not dissuaded.

son said, “the only senior adviser was very conservative compared to what was happening in art at the time.”

She settled in New York and blended into the city’s art scene, marrying Mr. Burckhardt in 1964. Her work was part of a 1968 exhibition at Vassar College in Poughkeepsie, N.Y., called “Realism Now,” though she drew on abstraction and other genres as well. Her paintings are in the collections of more than 40 museums.

Mr. Burckhardt died in 1999. In addition to her son, she is survived by a stepson, Jacob Burck-

hardt; three sisters, Germaine Jacquette, Arlene Jacquette and Jeanne Jacquette Arago; two brothers, William and Robert Jacquette; and three grandchildren.

In addition to planes and skyscrapers, Ms. Jacquette sometimes soared in helicopters to get her views, though she found that she couldn’t sketch in them and took photographs from them instead. To get the proper angle, the door had to be removed.

“I just have to accept that I’m strapped in and can’t fall out,” she told The Brooklyn Rail, “but it still feels very vulnerable.”

Mor als 88 anys Yvonne Jacquette, pintora de vistes des de dalt

Era coneguda per llogar avions, passar l'estona amb helicòpters i explorar gratacels per obtenir les perspectives imponents necessàries per als seus paisatges inusuals.

Yvonne Jacquette, una artista que sovint es podia trobar en un pis superior d'un gratacels o en un avió obtenint perspectives inusuals dels paisatges urbans i rurals que va pintar, una aventura que va fer que una de les seves exposicions al museu es titulés "Musa aèria". va morir el 23 d'abril a la seva casa de Manhattan. Ella tenia 88 anys.

El seu fill, l'artista Tom Burckhardt, va dir que la causa va ser un atac de cor.

La senyora Jacquette va fer una carrera mirant les coses d'una altra manera, a partir dels anys 60.

"Estava començant a fer ioga i vaig haver de mirar cap al sostre del meu loft, que tenia llauana estampada", va dir al lloc web de cultura The Brooklyn Rail el 2008. "Així que vaig fer pintures d'això, i de les portes i així successivament, durant una estona, i de sobte se'm va ocórrer invertir-ho i mirar cap avall.

Va continuar jugant amb la perspectiva, agafant vistes inusuals de les ombres fetes per la trona del seu fill petit, coses que es veien a través dels aparadors del districte de flors de Manhattan i molt més. Segons la DC Moore Gallery, que la representa, un vol a San Diego el 1969 la va fer portar la seva recerca de noves perspectives literalment a un altre nivell.

"Anava a visitar els meus pares que s'acabaven de mudar a Califòrnia", va dir a l'entrevista de The Brooklyn Rail, "i estava en un avió amb aquarel·les, i vaig començar a veure que els núvols eren increïbles quan tens raó. en ells."

Ella i el seu marit, l'artista i fotògraf Rudy Burckhardt, que tenien la seu a Nova York, havien adquirit una casa d'estiu al sud de Maine l'any 1965, a Searsmont, una zona on es congregaven Neil Welliver, Alex Katz i altres artistes.

La senyora Jacquette va dir que havia estat buscant una manera de diferenciar la seva feina de les altres quan, convenientment, es va obrir una escola de vol a prop. Un pilot la va portar en un petit avió. El primer resultat no va ser inspiració artística sinó més aviat nàusees. No obstant això, ella no es va dissuadir.

"Vaig decidir anar una vegada a la setmana, durant tot l'estiu, per intentar acostumar-m'hi i intentar dibuixar", va dir en una xerrada el 2016 al Colby College de Maine, "i després de la quarta o cinquena vegada, vaig obtenir un dibuix que no va ser massa terrible".

Les vistes aèries es van convertir en la seva signatura, i es va sentir més còmoda en avions petits. Sovint, un viatge a dalt no serviria.

Per a "Autumn Expanse", un mural de tres panells de fullatge de tardor encarregat el 1979 per al vestíbul de l'edifici federal de Bangor, Maine, va pujar a un avió a Belfast, prop de Searsmont, per obtenir una vista aèria d'un tros d'arbres.

"Vaig volar des de Belfast al migdia tots els dies a mitjans de setembre durant cinc dies per tenir la mateixa llum", va dir a The Bangor Daily News el 1981, amb el pilot donant voltes per la zona durant més d'una hora cada vegada.

La senyora Jacquette també va portar la tècnica a Nova York, visitant gratacels i llogant habitacions d'hotel a pisos alts, a més del vol ocasional.

"La visió de la terra que trobem en aquestes imatges és aproximadament del tipus que obtenim d'un biplà d'un buscador", va escriure John Russell en una ressenya del New York Times de la seva exposició de 1976 a la galeria Brooke Alexander de Manhattan, "una caiguda, visió vacil·lant i estranyament orientada que, tot i així, té un sentit perfecte per al seu propòsit. Algunes de les pintures tracten sobre temes - Midtown Manhattan, per exemple- que és famós per la seva meravella, però no "sobre" aquests grans espectacles. Es tracta de la naturalesa de la visió i de l'estat actual de l'art".

Les torres del World Trade Center estaven entre les seves perxes preferides, però les pintures que va fer d'aquelles excursions no eren simples vistes des d'una finestra; anava i tornava de torre en torre, començant per un pis més baix i fent-se cada cop més alt, fins a produir una obra que era una espècie de compost de totes aquelles vistes.

La senyora Jacqueline no es va limitar a Maine i Manhattan; va portar la seva tècnica aèria a molts altres llocs, inclòs a l'estranger.

Algunes de les seves pintures més sorprenents eren vistes nocturnes des del cel, com "Night Panorama With Jefferson Memorial" (1983), una obra de 6 per 10 peus encarregada per a la seu de l'Associació Mèdica Americana a Washington. L'any 2003, quan es va exposar al Museu del riu Hudson, a Yonkers, Nova York, com a part de la retrospectiva "Aerial Muse", William Zimmer, escrivint a The Times, va qualificar l'obra de "tranquil·lament èpica".

Yvonne Helene Jacqueline va néixer el 15 de desembre de 1934 a Pittsburgh. El seu pare, William, era comptable i consultor de gestió, i la seva mare, Helen (Amrhein) Jacqueline, era mestressa de casa.

La senyora Jacqueline va assistir a l'Escola de Disseny de Rhode Island durant tres anys a partir del 1952, tot i que va marxar al seu últim any sense graduar-se perquè, va dir el seu fill, "l'únic assessor sènior era molt conservador en comparació amb el que estava passant en l'art en aquell moment. ."

Es va establir a Nova York i es va integrar amb l'escena artística de la ciutat, casant-se amb Mr. Burckhardt l'any 1964. El seu treball va formar part d'una exposició de 1968 al Vassar College de Poughkeepsie, Nova York, anomenada "Realism Now", tot i que també es va inspirar en l'abstracció i altres gèneres. Les seves pintures es troben a les col·leccions de més de 40 museus.

El senyor Burckhardt va morir l'any 1999. A més del seu fill, li sobreviu un fillastre, Jacob Burckhardt; tres germanes, Germaine Jacqueline, Arlene Jacqueline i Jeanne Jacqueline Arago; dos germans, William i Robert Jacqueline; i tres néts.

A més d'avions i gratacels, la senyora Jacqueline de vegades s'envolava en helicòpters per obtenir les seves vistes, tot i que va descobrir que no hi podia dibuixar-hi i en va fer fotografies. Per obtenir l'angle adequat, s'havia de treure la porta.

"Només he d'acceptar que estic lligat i no puc caure", va dir a The Brooklyn Rail, "però encara em sento molt vulnerable".

OPINIÓ

L'ÀLBUM

Lluís Permanyer

Abans que s'hi estengués la gran coberta definitiva, era un conjunt precari i bigarrat

La Boqueria podia haver estat la plaça Treball

Elnaixement el 1836 d'un per fi assentat mercat de Sant Josep va ser en bona mesura la conseqüència d'una tenacitat sota el signe de la presència física.

En efecte, l'historiador Ramon Grau ja es remunta a un llunyà 1217 evocant unes paradetes instal·lades de manera precària dedicades al tall de carns al costat del lliat d'una riera que acabarà transformada en la Rambla.

La construcció de la primera muralla gòtica a finals d'aquell segle va obligar a desplaçar aquella tasca que havia generat el nom de Bocateria. El lloc on van anar a parar i es van concentrar les carnisseries, prop d'un dels portals, va rebre el nom de Boqueria.

La urbanització de la Rambla l'últim terç del segle XVIII va obligar a posar ordre a aquell comerç mercader aglomerat situat en el que ja era una via pública amb clara vocació de ser la principal artèria de la ciutat.

L'enderroc d'uns edificis pertanyents al gran convent de Sant Josep va permetre el 1823 situar allà una activitat cada vegada més creixent. El fervor anticlerical desencadenat per un avalot més polític i social que no pas taurí que va esclatar a la plaça de toros de la Barceloneta, el Torín, va provocar

La columnata de l'arquitecte Mas i Vila ja emmarcava amb gran monumentalitat tot aquell conjunt

l'incendi del convent i l'església de Sant Josep. Corria el 1835. El solar naixent va permetre llavors ser la destinació per acollir l'any següent el desorganitzat mercadeig que envaia la Rambla.

Mentrestant havia sorgit, en canvi, la temptació de transformar aquell buit enorme en la plaça Treball. Aviat aquesta

pretensió va ser desestimada.

L'arquitecte Josep Mas i Vila va projectar el marc d'una columnata robusta que va passar a monumentalitzar el mercat de Sant Josep, el qual la veu popular ja havia consolidat, en bona lògica, com la Boqueria. Estava format per 340 paradetes mòbils de venda. Les que havien estat situades a l'interior del recinte porticat no només eren fixes, sinó que totes disposaven d'habitatge a sobre mateix. La peixateria va ser situada rere la Virreina.

Cal lamentar que, quan es va decidir fer la instal·lació d'una necessària i gran cobertura que mereixia la tan atapeïda Boqueria, no s'optés per l'estructura fèrria, tendència innovadora, factible i, per descomptat, millor. En tal proposta es va donar la col·laboració de l'arquitecte Josep Oriol Mestres, però el projecte no va prosperar. Va caldre esperar fins al 1914.

JOAN MARTÍ / IMATGE CEDIADA PER L'ARXIU FOTOGRAFIC DE BARCELONA

QUADERN BARCELONÍ

MAPES I PLÀNOLS

Vet aquí una bona ocasió per visitar de passada la històrica sala de juntes de l'Antic Gremi de Revenedors. És a la plaça Pi, 3, darrere de la tan ben conservada, seductora i solemne façana esgrafiada. I és que val la pena contemplar l'exposició que s'hi exhibeix, ja que ofereix una síntesi didàctica de l'evolució física de la ciutat gràcies a la col·lecció de 25

plànols i mapes; abasta des del 1572 fins al 1935. Alguns exhibeixen simplement una pretensió artística i plasmen una visió superficial de conjunt. N'hi ha que gràcies al cuidat detall permeten reconèixer aquells edificis que destaquen per la seva alçada, majoritàriament religiosos. N'hi ha d'altres que, en canvi, es concentren en la molt buscada precisió a l'hora de traçar el recinte em-

murallat; els que treballaven així encobrien sota la condició d'artistes la seva missió d'espies al servei informatiu de potències militars estrangeres. El millor és no anar-hi precipitat i dedicar-se a observar la riquesa didàctica que aporta en cada època la minuciositat de l'autor, sigui dibuixant, delineant, pintor o arquitecte. Aneu-hi proveïts d'ulleres. Es tanca el 23 de maig.

Fosses i memòria històrica / Lleonard Barrios

Durant molts anys ha mancat una acció decidida de la Generalitat de Catalunya per exercir les seves competències en la identificació de restes de víctimes de la guerra civil i la repressió. Per aquest motiu, els impulsors de la creació d'un banc de DNA de familiars de desapareguts durant la guerra civil, van presentar el febrer del 2016, a Buenos Aires en el marc de la "Querella Argentina", una denúncia contra la Generalitat de Catalunya per no afavorir la posada en marxa de l'esmentat banc

La pell de brau està sembrada de fosses de la guerra civil i de la posterior repressió franquista. Les comunitats autònomes (CCAA) tenen competències plenes per actuar en aquestes fosses i recuperar i identificar les restes, però les seves bases de dades i els mapes de localització de les fosses no sempre són de fàcil consulta, i en algunes CCAA o no estan a l'abast o senzillament no existeixen. Podem afirmar però, que segons les pròpies CCAA, el nombre de fosses és molt gran: 919 a Catalunya, 709 a Andalusia, 680 a Castellà i Lleó, 531 a València, 461 a Galícia (segons informació periodística), més de 400 a Astúries i així podríem seguir per tot el territori. És vital per la correcta identificació de les víctimes que les bases de dades puguin creuar-se, doncs durant la guerra civil hi va haver molts desplaçaments i moltes persones van desaparèixer lluny d'on vivien. La recent Llei 20/2022, de 19 d'octubre, de Memòria Democràtica, a l'article 17 diu: "l'Administració General de l'Estat confeccionarà un mapa integrat de localització de persones desaparegudes de tot el territori espanyol, que incorporarà les dades remeses per les diferents administracions públiques competents". A aquest mapa, es poden consultar les fosses georeferenciades que les administracions "competents" han comunicat fins ara, però encara queda molt camí per organitzar les dades de forma útil per la identificació de les víctimes. Per exemple, a l'Aragó el nombre de fosses documentades a la web del Servicio de Información del Patrimonio Cultural de Aragón (SIPCA) són menys que les que la mateixa comunitat autònoma ha georeferenciat al mapa integrat. A Andalusia, 539 de les fosses estan ja al mapa integrat i a Catalunya això passa sols en 151 de les fosses. Si la ordenació de les localitzacions de les fosses ja és un problema, imaginem la magnitud pel que fa a la identificació de les restes.

Centrant-nos a Catalunya, fins el moment s'han dut a terme dos Plans de Fosses. Abans de l'entrada en vigor d'aquests plans, durant el període 1999 a 2016 les actuacions van ser molt escasses i no hi havia un protocol d'actuació clar. Les dades d'aquest període estan incloses a l'informe del primer Pla de Fosses 2017-2019 del Departament de Justícia, i indiquen que del 1999 al 2016 es van exhumar restes de 197 persones, de les quals se'n van identificar 7. Aquest va ser un període complicat per la memòria històrica a Catalunya, doncs la Generalitat va denegar diversos permisos per exhumar fosses. Això ho va "retratar" el fotògraf Francesc Torres, Premi Nacional de Belles Arts de la Generalitat de Catalunya, en documentar l'exhumació, el 2004, de la fossa de Villamayor de los Montes (Burgos). Part d'aquesta obra es va exposar el 2013 al Palau de la Virreina de Barcelona en l'exposició col·lectiva "A cop d'ull", on es podia llegir literalment el text següent: "Tres imatges procedents del projecte que documenta l'exhumació d'una fossa comuna de setembre de 1936 a Villamayor de los Montes, Burgos, realitzada l'any 2004. S'hi van trobar quaranta-sis cossos, tots homes, d'edats entre els disset i els setanta anys, tots morts per múltiples ferides de bala, inclosos els trets de gràcia al cap. També presentaven fractures perpetrades abans de ser afusellats. Els botxins van ser falangistes i guàrdies civils. Aquest projecte va ser realitzat a Burgos per la impossibilitat de fer-lo a Catalunya en dues ocasions: la primera amb Jordi Pujol encara president i, la segona, amb el primer tripartit. En ambdues ocasions el projecte va ser avortat per ingerències polítiques. En el segon cas, Esquerra Republicana de Catalunya va ser la responsable directa que no seguís endavant. No es demanaven diners, només permís. Els fons els havia aconseguit als Estats Units mitjançant una Fullbright Fellowship i l'ajut de dues fundacions privades de Nova York. La peça completa es va estrenar a

l'International Center of Photography (ICP) de Nova York i forma part de la seva col·lecció permanent. Francesc Torres.”

Un exemple més recent dels problemes per trobar les restes d'un familiar, va ser el de Cipriano Martos, assassinat el 1973 a Reus per la Guardia Civil. En Cipriano Martos va ser enterrat d'amagat en una fossa comuna sense permetre a la família veure'l a l'hospital ni assistir a l'enterrament. La reconstrucció d'aquesta història es pot llegir al llibre de Roger Mateos, *Caso Cipriano Martos: vida y muerte de un militante antifranquista* (Anagrama). S'ha relatat que un cop es sabia amb bastanta certesa on estava enterrat, el germà d'en Cipriano, Antonio, va demanar un informe a l'Asociación para la Recuperación de la Memoria Histórica que determinés si l'exhumació era viable. L'informe va ser positiu i l'Antonio Martos el va entregar a la Directora General de Memòria Democràtica, Carme García Suárez (directora del 07/2018 al 02/2019), que li va passar a la seva successora Gemma Domènech. Aquesta va demanar un segon informe sobre la viabilitat de l'exhumació i sense revelar qui el va fer ni donar-lo a conèixer als familiars, els va dir que l'exhumació no era viable. Finalment, el febrer del 2023 les restes d'en Cipriano Martos han estat identificades, gràcies a les anàlisi de DNA, en una fossa comú del cementiri de Reus on hi havia les restes de 40 cossos més.

Durant molts anys ha mancat una acció decidida de la Generalitat de Catalunya per exercir les seves competències en la identificació de restes de víctimes de la guerra civil i la repressió. Per aquest motiu, els impulsors de la creació d'un banc de DNA de familiars de desapareguts durant la guerra civil, van presentar el febrer del 2016, a Buenos Aires en el marc de la “Querrela Argentina”, una denúncia contra la Generalitat de Catalunya per no afavorir la posada en marxa de l'esmentat banc. La jutgessa argentina María Servini, va enviar quatre exhorts a jutjats catalans, però el seu recorregut es va truncar pel dictamen de la llavors Fiscal General de l'Estat, Consuelo Madrigal, que instava els jutjats a no admetre els exhorts de la querrela argentina. El 2020, aquest dictamen va ser revocat per Dolores Delgado, que era en aquell moment Fiscal General de l'Estat. Curiosament, el mateix any que havia estat denunciada, la Generalitat de Catalunya va presentar per fi un pla per identificar les víctimes del franquisme i el desembre del 2016 es va personar com a col·laborador en la querrela argentina contra els crims del franquisme.

Segons dades de la Generalitat de Catalunya, durant el Pla de Fosses 2017-2019 es van fer 25 excavacions i 21 recollides en superfície. En total es van exhumar restes de 305 persones i se'n van identificar 8, 7 de la fossa de Soleràs i una d'un maqui anarquista italià (Elio Ziglioli) assassinat el 1949 a Castellar del Vallès, història reconstruïda al documental “Un vas d'aigua per a l'Elio”. No obstant, en l'informe de 2017-19 es donen dues dades que no quadren. Per un costat s'indica que “A Catalunya, entre 1999 i 2019, s'han dut a terme 48 actuacions en fosses que han permès recuperar les restes de 527 persones, i s'ha pogut determinar la identitat de 14 d'aquestes persones.” Quatre paràgrafs més avall s'escriu “Arran de les actuacions dutes a terme en el marc del Pla de fosses 2017-2019 s'han recuperat les restes de 305 individus (285 ind. provinents d'excavacions arqueològiques i 20 ind. de prospeccions i recollides), que junt amb els 197 individus recuperats entre 1999 i 2017, eleven la xifra a un total de 502 individus.” És a dir no sabem si del 1999 al 2019 es van exhumar 502 o 527 individus.

Les dades del Pla de Fosses 2020-22, que també es poden visualitzar a l'enllaç anterior, assenyalen que es van dur a terme 28 excavacions amb l'exhumació de restes de 264 persones, de les quals se n'han identificat una trentena i 10 han estat ja retornades a les famílies. També s'han identificat 61 punts amb restes òssies en superfície. Aquí, les dades del Pla de Fosses tampoc quadren amb l'excel·lent d'estadístiques de les actuacions del propi Departament de Justícia. Segons aquest document excel·lent, els anys 2020, 2021 i 2022 s'haurien recuperat restes de 443 persones en excavacions, a les que cal sumar restes de com a mínim 36 persones més obtingudes en superfície, és a dir un total de 479, gairebé el doble de l'indicat al document del Pla de Fosses 2020-2022. Estaria bé que el Departament de Justícia aclarís les dades.

També s'ha criticat la lenta resposta de la Generalitat per actuar en determinades troballes en superfície que, al menys en alguns casos, temps després d'haver estat informades encara continuaven al descobert i sense intervenció. Això va ser explicat a la compareixença d'una representació de l'Associació de Familiars del Banc d'ADN davant la Comissió de Justícia del Parlament de Catalunya el setembre de 2022.

Quan es comparen les exhumacions dutes a terme a Catalunya amb les d'Andalusia, la CCAA amb un nombre de fosses més semblant, sobta les poques intervencions que s'han fet fins el moment a Catalunya i també el baix nombre de restes exhumades. Les dades de la web del Departament de Justícia de la Generalitat, que ja hem vist variem segons quin document s'analitza, indiquen que a Catalunya del 1999 al 2022 s'han exhumat les restes d'entre 766 i 1006 persones. A Andalusia es van afusellar unes 50.000 persones i hi va haver més desapareguts que durant les dictadures de l'Argentina i Xile junts. A aquesta comunitat autònoma, fins el 2020 s'havien obert més de 100 fosses i s'havien recuperat restes de més de 4000 persones, dades que han incrementat fins el moment actual. Per citar uns exemples, a Córdoba s'han

identificat amb noms i cognoms 2.252 afusellats pel franquisme enterrats als cementiris cordovesos de La Salud i San Rafael. Al cementiri de San Rafael a Màlaga, es van exhumar les restes de 2.840 persones, moltes d'elles afusellades i amb el tret de gràcia. Aquest 2023 ha finalitzat l'exhumació de la fossa Sevillana de Pico de Reja amb restes de 1.786 persones assassinades les setmanes posteriors al cop d'estat del 18 de juliol del 1936. També aquest 2023 començaran el treballs a la fossa Monumento situada al mateix cementiri de San Fernando de Sevilla on s'espera trobar 2.613 víctimes del franquisme. Això tenint en compte únicament les actuacions més cridaneres d'entre les que s'estan duent a terme. Les fosses de San Rafael a Màlaga, Pico de Reja i Monumento són juntament amb la de Srebrenica les més grans de l'Europa occidental. Cal ressaltar la potència de les associacions de memòria històrica a Andalusia que, com a exemple, identifiquen més fosses que les que hi ha al mapa de la Junta de Andalusia.

Per finalitzar, unes apreciacions personals. S'ha anunciat que els pressupostos del 2023 gairebé han doblat la despesa dedicada a la intervenció de les fosses. Malgrat això, tenint en compte que hi ha 919 fosses i el ritme d'exhumacions que hi ha hagut fins ara, quants anys es trigarà a finalitzar-les? Per altra banda i sent suau, dir que cansa sentir alguns membres de partits polítics i dels darrers governs donant lliçons de democràcia i drets humans. Estaria bé que fossin una mica més prudents, més humils i tinguessin una mica de vergonya pel que podrien haver fet i no han fet durant tants anys.

30 Abril, 2023

CRÍTQUES TEATRE

**De la memòria
també es viu**

Un acte a les facultats de Física i Química de la UB va commemorar els més de 50 anys del primer grup de teatre universitari

Actors de l'NGTU en una obra el 1970.

PER IGNASI RODA

El passat 17 d'abril es va produir un fet insòlit, únic i irrepetible: 23 persones es van reunir per commemorar que el passat 23 de desembre del 2020 va fer 50 anys de la representació a la facultat de Ciències de la UB (actualment les facultats de Física i Química) del primer muntatge del grup de teatre que havien format, l'NGTU (Nou Grup de Teatre Universitari). Ajustant-nos als tempos reals, caldria dir que ara són 53 els anys que fa que el grup es va constituir, però la pandèmia i la seva seqüela van impedir que el 2020 ho celebressin i es descobrís la placa situada a les esmentades facultats, commemorant l'efemèride.

Per l'NGTU van passar més de 50 persones, que en són moltes per a un grup de trajectòria curta, només tres anys, però que van tenir temps d'estrenar sis muntatges, un d'ells frustrat per la censura i un altre, el primer, remuntat un any després de la seva estrena (1970) per fer una gira d'estiu per tot Catalunya (1972), potser la primera gira formal d'un grup independent.

Tots aquells muntatges, menys un, duïen la firma del dramaturg de sa Pobleja Alexandre Ballester (1933-2011). Repassem-los: *Dins un gruix de vellut* (1970); *Un bagul groc per en Nofre Taylor* (1971), *A punt de pesta* (1971), que va ser censurada; *Cap cap pla cap el cap del replà* (1972), un muntatge pensat per a nois i noies i que la censura va prohibir per a menors de 18 anys; *Facem comèdia* (1972), i *Els pledejaires* (1973), de Jean Racine, amb traducció de Jaume Gras i Vila i amb el qual es va fer una segona i darrera gira.

Aquesta frenètica activitat es va desenvolupar en mig d'un canvi social i un despertar de la consciència política transcendental en el món universitari en contra del règim franquista: La creació del Sindicat Democràtic d'Estudiants (SDE) (1966), l'ocupació del rectorat i la suspensió de classes a la UB (1970), el vuitè decret de l'Estat d'excepció des del 1956, la celebració del Consell de Guerra a Burgos, la vaga de Harry Walker, la tancada d'intel·lectuals a Montserrat (1970), etc. No cal dir, doncs, que l'NGTU va formar part d'un teatre de resistència democràtica contra la dictadura.

L'acte commemoratiu va consistir, a més de la descoberta de la placa, en la lectura de l'obra *Dins un gruix de vellut* a càrrec de bona part dels membres de l'NGTU que la van estrenar l'any 1970 o que la van rodar de gira l'any 1972. Podria quedar aquí la cosa, com una anècdota, però el cert és que aquell grup va ser important per a la història teatral, ja que en dissoldre's alguns membres van impulsar altres grups que van estimular el panorama teatral d'aquella dècada, com Dagoll Dagom o Equip de Poesia, o també actors i actrius que es van dedicar de manera professional al teatre. Tot això va quedar plasmat en el llibre *NGTU. Del teatre universitari al teatre independent* editat per ADB Edicions l'any 2014.

En l'acte del 17 d'abril, el vicerector de patrimoni i activitats culturals de la UB, Agustí Alcobarro, va dir que la universitat té pendent de recordar totes i cada una de les històries que s'han forjat dins seu, moltes d'elles més enllà de l'àmbit purament docent, com el mateix NGTU, recordat ara amb la placa commemorativa. Una història i una memòria que també ens serveix per viure.